

ĆWICZENIA ; RACHUNEK DOCHODU NARODOWEGO

Wiemy już ,że w makroekonomii zmierzamy do udzielenia odpowiedzi na pytanie w jaki sposób nasze indywidualne wybory dotyczące głównie wydatków na określone dobra i usługi, wpływają na gospodarkę jako całość. Ich wyrazem jest rachunek dochodu narodowego, który dostarcza mierników wytworzonej produkcji w kraju.

Rozmiary działalności gospodarczej możemy mierzyć poprzez :

- wycenę wartości faktycznie wytworzonej produkcji dóbr i usług w danym kraju /przy tej metodzie korzystamy z **kategorii wartości dodanej**, **by podwójnie nie naliczać wartości dóbr pośrednich** – sumujemy tylko wartość dóbr finalnych/. Wartość dodana to przyrost wartości dóbr w procesie produkcji.
- sumowanie osiągniętych dochodów w gospodarce
- sumowanie wielkości całkowitych wydatków w gospodarce

Niezależnie od tego , którą z tych metod będziemy liczyć, to wynik, pomijając błędy statystyczne powinien być taki sam. Wynika to stąd, że gospodarstwa domowe dostarczają przedsiębiorstwom czynników wytwórczych / pracy, kapitału, ziemi/ i z tego tytułu uzyskują dochody, które przeznaczają na wytworzone przez producentów dobra i usługi. Strumień dochodów powinien się równoważyć ze strumieniem rzeczowym dóbr i usług. Proces ten określa się jako **ruch okrężny** . Równowaga w ruchu okrężnym jest wtedy ,gdy suma dopływów jest równa sumie odpływów z niego. **Dopływami są**: inwestycje, wydatki państwa, płatności transferowe, eksport; natomiast **odpływami są**: oszczędności, import, podatki pośrednie i podatki dochodowe.

Podstawowe mierniki makroekonomiczne:

1.PRODUKT KRAJOWY BRUTTO ; mierzy wartość wytworzonej produkcji dóbr i usług przez czynniki wytwórcze zlokalizowane na terenie danego kraju , niezależnie od tego kto jest ich właścicielem. Oznacza to ,że wytworzone np. samochody w kraju przy wykorzystaniu kapitału zagranicznego wlicza się do PKB tego kraju.

Sumuje się zatem wartość dóbr finalnych, czyli nabytych przez ostatecznego użytkownika : dobra konsumpcyjne / gospodarstwa domowe/ i kapitałowe inaczej produkcyjne / producenci/. Możemy liczyć w **cenach rynkowych** czyli zawierających podatki pośrednie/ vat , akcyza/ lub w cenach z pominięciem ich czyli w tzw. **cenach bazowych inaczej czynników wytwórczych**.

Przykładowo: skorzystamy z metody sumowania wydatków ,to wtedy wartość produkcji Y równa się:

$$Y = PKB = C + I + G + X - Z$$

Gdzie : C - konsumpcja ; dochód gospodarstw domowych Y dzieli się na wydatki konsumpcyjne C i oszczędności S lokowane np. . w systemie bankowym

I - inwestycje ; to wydatki przedsiębiorstw na zakup nowych dóbr kapitałowych

G - wydatki państwa na dobra i usługi; których rząd potrzebuje do realizacji swoich funkcji np. dostarczenia dóbr i usług publicznych dla obywateli, dzięki czemu ci ,którzy je dostarczają uzyskują dochody z tego tytułu np. płace nauczycieli czy lekarzy; natomiast jest pewna grupa wydatków państwa, która rodzi dochody podmiotów bez konieczności świadczenia w zamian czegokolwiek : to **płatności transferowe** np. 500plus , renty, zasiłki dla bezrobotnych i wiele innych; są dopływem pieniądza na rynek lecz nie wlicza się ich do rachunku dochodu narodowego, ponieważ nie znajdują odpowiednika w wytworzonej produkcji netto. Źródłem sfinansowania wydatków budżetowych są płacone przez obywateli podatki : dochodowe i pośrednie.ⁱ

X – eksport ; to produkcja krajowa wytworzona w odpowiedzi na popyt ze strony zagranicy

Z - import ; dobra i usługi dostarczone dla danego kraju przez zagranicę

X-Z to eksport netto NX może być dodatni lub ujemny

PKB w cenach rynkowych czyli dodajemy podatki pośrednie Te.

Poszczególne rodzaje wydatków/ źródła popytu/ będą analizowane ,gdy przejdziemy do omawiania równowagi na rynku dóbr i usług.

2. PRODUKT NARODOWY BRUTTO; mierzy całkowite dochody osiągane przez obywateli danego kraju niezależnie od miejsca świadczenia usług przez czynniki produkcji.

$$\text{PNB} = \text{PKB} + \text{dochody netto z tytułu własności za granicą}$$

Innymi słowy z tych samych powodów z jakich uzyskujemy dochody w kraju / praca , kapitał, nieruchomości/ możemy je również osiągać poza granicami kraju. Z tego miernika korzystamy wtedy , gdy pytamy o poziom dobrobytu w kraju, bo jest najszerszym.

3. DOCHÓD NARODOWY ; to produkt narodowy netto w cenach bazowych ; oblicza się go odejmując od PNB w cenach czynników produkcji amortyzację. /DN Inaczej PNN/

$$\text{DN} = \text{PNB} - \text{AMORTYZACJA}$$

Amortyzacja to zużycie majątku trwałego , który zużywa się stopniowo i trzeba poprzez bieżące naliczanie stawek amortyzacyjnych odłożyć środki na wymianę majątku trwałego. Dlatego należy ją uwzględnić przed podziałem dochodu narodowego między podmioty stosownie do ich udziału w jego wytworzeniu.

Nominalny a realny PNB.

Powyższe rozróżnienie jest efektem zjawiska **inflacji** tj. wzrostu przeciętnego poziomu cen w dłuższym okresie czasu. Ceny i ich dynamika zmienia się a to oznacza, że nie każde zwiększenie wartościowe PNB czy PKB oznacza rzeczywisty przyrost wytworzonych dóbr i usług. Dlatego ważnym jest w jakich cenach podajemy wielkość tych wskaźników.

Nominalny PNB liczymy w cenach bieżących czyli w tych , które aktualnie są i zmieniają się w czasie.

Realny PNB liczymy w cenach stałych czyli jest to nominalny PNB skorygowany o wskaźnik inflacji tzw. deflator. Liczymy go dzieląc PNB w cenach bieżących przez PNB w cenach stałych.

Jeżeli zatem chcemy przedstawić zmiany realne w gospodarce to korzystamy z realnego PNB.

Znamy już narzędzia, dzięki którym możemy odpowiedzieć jaką wielkość produkcji wytworzyliśmy w ciągu roku w danym kraju. Możemy określić dynamikę wzrostu gospodarczego / stopę wzrostu/ w danym kraju . **Wzrost gospodarczy** to zmiany ilościowe / produkcja, zatrudnienie/ w danym kraju. Determinanty wzrostu gospodarczego są przedmiotem analizy . Jeżeli obok zmian ilościowych pojawiają się też zmiany jakościowe np. w technologii czy zmiana charakteru własności , to wtedy oznacza to że dany kraj przechodzi na kolejny etap rozwoju społeczno – gospodarczego / wymaga to jednak dłuższego okresu czasu/.

Przedstawione mierniki nie są idealnymi ale jak dotychczas nie stworzono lepszych, dlatego powszechnie są używane .

PNB realny podzielony przez liczbę obywateli danego kraju / tzw. per capita/ wykorzystywany jest do określenia do jakiej grupy można zaliczyć dany kraj pod względem zamożności. Trzeba pamiętać , że jest to wielkość uśredniona . Ponadto PNB realny nie ujmuje :

- działalności o charakterze nierynkowym ;
- szarej strefy czyli produkcji nierejestrowanej;
- dóbr szkodliwych dla zdrowia w tym zanieczyszczenia środowiska/
- prac wykonywanych w gospodarstwie domowym np. przyrządzenie obiadu
- wartości czasu wolnego

Pomimo tych wad PNB jest nadal najlepszą z miar do systematycznej oceny działalności gospodarczej.

Przykładowe polecenia do wykonania:

1. Mając następujące dane :

- wydatki konsumpcyjne 2300
- inwestycje 700
- wydatki państwa 800
- dochody netto z tytułu własności zagranicą 300
- podatki pośrednie 100
- eksport netto 220
- amortyzacja 150

Oblicz : PKB w cenach rynkowych

$$KB = C + I + G + X - Z$$

$$2300 + 700 + 800 + 220 + 100 = 4120$$

PNB w cenach rynkowych

$$4120 + 300 = 4420$$

DN

$$4420 - 150 = 4270$$

2/ Wyjaśnij dlaczego ekonomiści oceniając poziom dobrobytu opierają się najczęściej na realnym a nie nominalnym PNB?

Z powodu inflacji. Korygując nominalny pnb o wskaźnik inflacji (deflator) przedstawiamy realne zmiany w gospodarce

3/ Czy PKB wzrasta bez względu na to czy kupujesz nowy czy używany samochód ? Wyjaśnij.

Nie wzrasta w przypadku używanego samochodu, ponieważ do PKB wlicza się wartość raz wytworzonego auta

4/ Dlaczego nie wliczamy do PKB dóbr pośrednich ?

By nie naliczać ich podwójnie, ich wartość jest częścią składową dóbr finalnych

5/ Rośnie nominalny PKB. Czy oznacza to , że i realny wzrósł?

Niekoniecznie, to zależy od tego czy, a jeśli tak, to o ile wzrosła inflacja.

6/ Znajdź korzystając z danych GUS dynamikę PKB dla Polski mierzoną stopą wzrostu gospodarczego od początku lat 90-tych XX wieku. W których latach mieliśmy największe tempo wzrostu? Zobacz : stopy bezrobocia i stopy inflacji z jakimi mieliśmy do czynienia.

Dane te pozwolą udzielić odpowiedzi na pytanie : o sytuację gospodarczą naszego kraju do czasu pojawienia się pandemii.

ROLA I FUNKCJE BANKU CENTRALNEGO, JEGO NIEZALEŻNOŚĆ W PROWADZENIU POLITYKI PIENIĘŻNEJ

Bank centralny w każdym kraju jest najważniejszym bankiem w systemie bankowym; jest bankiem emisyjnym.

Spełnia podstawowe trzy funkcje :

1. **jest bankiem państwa** co oznacza, że ma monopol na emisję (drukowanie) pieniądza gotówkowego i dlatego nie może zbankrutować; sprawuje kontrolę nad podażą pieniądza i odpowiada za politykę monetarną , w tym za politykę kursu walutowego, zajmuje się obsługą długu publicznego związanego z finansowaniem deficytu budżetowego ale sam ma zakaz jego finansowania;
2. **jest bankiem banków** , sprawuje nad nimi nadzór, dba o uchronienie systemu bankowego przed paniką finansową i zapewnienie jego stabilności;
3. **jest ostatnią instancją kredytodawczą** dla podległych mu banków co oznacza, że działa jako bankier dla banków komercyjnych i mogą one zaciągać w banku centralnym pożyczki , zwłaszcza gdy mają problemy z płynnością;

We współczesnych gospodarkach **banki centralne w prowadzeniu polityki monetarnej są niezależne od rządu i parlamentów**, po to by chronić rynek pieniężny / decyzje na nim/ przed presjami politycznymi i krótkowzroczną polityką dyktowaną przez kalendarz wyborczy. Bank centralny może prawidłowo pełnić misję dostarczenia stabilnego pieniądza pod warunkiem ,że jest uniezależniony od bieżącej polityki gospodarczej rządu.

Dlatego dokonano rozdziału zadań i zakresu odpowiedzialności . O ile rządy mają w swej gestii politykę budżetową i odpowiadają za wzrost gospodarczy / w tym za wielkość bezrobocia/, to banki centralne decydują o polityce pieniężnej i odpowiadają za poziom inflacji , od której zależy siła nabywcza pieniądza.

Na przykładzie polskich rozwiązań pokażmy teraz w jaki sposób zagwarantowano niezależność banku centralnego.

Po 1989 roku rozpoczęliśmy w naszym kraju tworzenie gospodarki rynkowej / transformację/, która również objęła system bankowy. Zmiany te ukierunkowane były także na nasze członkostwo w Unii Europejskiej , co wymagało stworzenia stabilnego, nowoczesnego systemu bankowego i niezależności banku centralnego.

Niezależność NBP została zagwarantowana konstytucyjnie w roku 1997 gdzie zapisano rozdział banku centralnego od rządu . Jednocześnie na mocy ustawy o NBP tego samego roku powołano do życia Radę Polityki Pieniężnej / RPP/ ; organ w ramach NBP, skład 10 osób odpowiedzialnych za prowadzenie polityki monetarnej.

Niezależność zapewniona jest poprzez :

-autonomię personalną, czyli uniezależnienie wysuwania kandydatury prezesa NBP od rządu i sejmu; na wniosek prezydenta sejm powołuje i odwołuje prezesa NBP; jego kadencja trwa 6 lat z możliwością jednokrotnego przedłużenia; nie można go odwołać z przyczyn związanych z prowadzeniem polityki monetarnej; kandydat musi mieć doświadczenie w działalności bankowej i mieć wiedzę merytoryczną; w czasie sprawowania tej funkcji nie może prowadzić żadnej działalności poza naukową i musi zawiesić swoją przynależność partyjną, co ma zapewnić obiektywizm podejmowanych decyzji bez nacisków ze strony polityków; prezes NBP jest jednocześnie przewodniczącym RPP;

Członkowie RPP wskazywani są po trzech: przez prezydenta, sejm i senat na kadencję 6 – letnią bez możliwości jej przedłużenia – są to osoby merytorycznie przygotowani do spełniania tej funkcji ; takie same wymogi muszą spełniać jak kandydat na prezesa NBP co do przynależności partyjnej i prowadzenia innej oprócz naukowej działalności;

- **autonomię funkcjonalną**, która obejmuje **autonomię celów** prowadzonej polityki pieniężnej oraz **wykorzystania narzędzi** w niej; **cel inflacyjny** jest liczbowo określony przez RPP od 1998 roku ; po 2003 roku celem NBP jest poziom inflacji 2,5% z dopuszczalnym przedziałem wahań +/- 1 punkt procentowy;

co roku RPP opracowuje założenia polityki monetarnej i przedkłada je do wiadomości sejmowi, a w ciągu 5-mcy od zakończenia roku budżetowego składa mu sprawozdanie z ich wykonania;

w przypadku polityki kursu walutowego obowiązuje zasada, że rząd w porozumieniu z NBP decyduje o ogólnych regułach funkcjonowania systemu kursu walutowego tj. reżimie kursowym, natomiast bieżącą politykę kursu walutowego prowadzi niezależnie NBP; jest bankiem państwa, dlatego przy wypracowanym zysku wpłaca określoną jego wielkość do budżetu państwa ;

- **autonomię finansową**, czyli niezależność stanowienia własnego budżetu; jednocześnie w 1997 roku wprowadzono zakaz pokrywania deficytu budżetowego przez zaciąganie zobowiązań w banku centralnym;

RPP co miesiąc na swoich posiedzeniach podaje informację odnośnie wysokości stóp procentowych. Przy równowadze głosów w tym 10-osobowym gremium dodatkowy głos rozstrzygający ma prezes NBP.

W 2006 roku stworzono na mocy ustawy Komisję Nadzoru Finansowego / KNF/ - centralny organ administracji rządowej sprawujący nadzór na rynkiem finansowym , którego częścią jest system bankowy. Główne zadania KNF to:

- nadzór nad systemem bankowym ; w tym zakresie NBP dzieli się nadzorem z KNF, rynkiem kapitałowym; ubezpieczeniowym, emerytalnym, nad instytucjami płatniczymi oraz nad sektorem kas spółdzielczych;

Przewodniczącego KNF powołuje premier na 5-letnią kadencję.

Należy podkreślić, że mamy stabilny system bankowy , który cieszy się wysokim poziomem zaufania społecznego .Skuteczny nadzór nad nim i bezpieczniki w systemie pozwoliły na uchronienie go przed paniką finansową w czasie kryzysu finansowego z 2008 roku. By łagodzić jego skutki na świecie o czym już mówiliśmy , banki centralne stosowały niekonwencjonalną

politykę czyli obniżały stopy procentowe i jednocześnie zwiększały dopływ pieniądza na rynek. Pandemia , która objęła prawie cały świat nieuchronnie wywoła kryzys gospodarczy . Banki centralne podjęły już działania w kierunku dopływu do gospodarek taniego pieniądza, by stymulować popyt globalny i produkcję. Także NBP po długim okresie stałych stóp procentowych / od 2015 roku / zmienił podstawowe stopy procentowe obniżając je oraz dokonuje wykupu obligacji , które są w posiadaniu podległych mu banków. Tymi działaniami chce wspomóc gospodarkę. Program ten ogłosił 2 – miesiące temu i powszechnie nazywany jest polskim QE / quantitative easing/ i polega na regularnych zakupach obligacji skarbowych lub obligacji z gwarancją Skarbu Państwa na rynku wtórnym. Papiery te są kupowane od banków komercyjnych , którym NBP płaci nowo stworzonym przez siebie pieniądzem , przelewając odpowiednią kwotę na rachunek, który banki utrzymują w banku centralnym. NBP nie kupuje obligacji bezpośrednio od Ministerstwa Finansów. Program ten ma zminimalizować spadek PKB i wspomóc realizację fiskalnych działań stabilizacyjnych podjętych przez rząd.

BEZROBOCIE W GOSPODARCE, JEGO PRZYCZYNY, KOSZTY I PRZECIWDZIAŁANIE

Na poprzednim wykładzie wprowadziliśmy do analizy rynek pracy. Wiemy już, że równowaga na nim występuje przy poziomie naturalnej stopy bezrobocia. Problemem dla rynku pracy jest bezrobocie ponad jej poziom.

Głównymi makroekonomicznymi zjawiskami współczesnych gospodarek są: bezrobocie i inflacja. Do czasu obecnej pandemii obydwa były na niskim poziomie i nie stanowiły problemu, jednak już widocznym jej skutkiem jest wzrost bezrobocia na świecie.

Okresy wysokiego bezrobocia były na świecie na skutek kryzysu lat 70-tych, potem na początku XXI wieku, i ostatni kryzys z 2008 roku również przyniósł jego wzrost. Od kilku lat rynki pracy wróciły w większości do naturalnego poziomu bezrobocia. Także i w polskiej gospodarce dominował rynek pracownika.

Nie wszyscy ludzie chcą pracować. Ci, którzy chcą tworzą siłę roboczą.

Zasób siły roboczej obejmuje wszystkich zatrudnionych i osoby zarejestrowane szukające pracy przy danej stawce płac.

Współczynnik aktywności zawodowej to odsetek ludności w wieku produkcyjnym, która należy do zasobu siły roboczej

Stopa bezrobocia jest to odsetek siły roboczej, która nie ma pracy, lecz jest zarejestrowana jako poszukująca pracy.

Analiza rynku pracy posługuje się powyższymi wskaźnikami, które dają obraz sytuacji na nim lecz nie wyjaśniają jej przyczyn.

1. Przyczyny bezrobocia

Według tego kryterium wyróżnia się następujące rodzaje bezrobocia :

- **bezrobocie frykcyjne**, występuje w każdej gospodarce i oznacza poziom bezrobocia niemożliwy do usunięcia lecz można wpływać na jego wielkość; obejmuje osoby niepełnosprawne, które mają ograniczenia do podejmowania pracy, oraz osoby aktualnie szukające bądź zmieniające pracę – tzw. **bezrobocie poszukiwawcze**, na którego wielkość można oddziaływać np. poprzez politykę zasiłków dla bezrobotnych czy usprawnienie funkcjonowania biur pośrednictwa pracy;
- **bezrobocie strukturalne**, długookresowe, wynikające z:
 1. braku kapitału na tworzenie nowych miejsc pracy;
 2. przemian strukturalnych w gospodarce, które polegają na tym, że wraz ze zmianami w popycie globalnym i podaży pewne dziedziny wytwarzania tracą na znaczeniu i spada w nich zatrudnienie a zyskują nowe np. elektronika;

3. niedostosowanie popytu na określone zawody i kwalifikacje ze strony pracodawców do dostarczonej ich podaży, co w dużej mierze jest skutkiem opóźnionej znacznie reakcji systemu edukacji i kształcenia do zachodzących zmian na rynku pracy;
- **bezrobocie wynikające z niedostatku popytu** (keynesowskie) inaczej koniunkturalne, które pojawia się, gdy popyt globalny spada i maleje produkcja faktyczna poniżej potencjalnej, co powoduje wzrost bezrobocia; innymi słowy dekonunktura czy recesja są tego przyczyną; można oczekiwać, że wraz z ożywieniem gospodarczym bezrobocie spadnie ale nie zawsze, bo możemy mieć doczynienia z bezzatrudnieniowym wzrostem gospodarczym, wtedy, gdy nie tylko czynnik koniunkturalny był przyczyną bezrobocia ale np. instytucjonalny; bezrobocie koniunkturalne ma charakter przejściowy, krótkookresowy;
 - **bezrobocie klasyczne**, pojawia się wtedy, gdy płaca na rynku pracy rozmyślnie jest utrzymywana powyżej płacy równowagi; koszt zatrudnienia pracownika rośnie co powoduje spadek zatrudnienia; zbyt wysoki poziom płacy może być efektem ustalania płacy minimalnej, czy też tzw. płacy efektywnej oferowanej pracownikom o rzadkich kwalifikacjach i wysokich umiejętnościach; także usztywnienia płacowe wynikające z zawartych kontraktów mają wpływ na ten rodzaj bezrobocia;

W teorii powyżej wymienione rodzaje bezrobocia dzieli się na **bezrobocie przymusowe** i **dobrowolne**. Rozróżnienie to pokazuje na różnice w zachowaniu się bezrobotnych oraz skutki różnych rodzajów bezrobocia dla polityki ekonomicznej zwłaszcza w odniesieniu do rynku pracy.

O przymusowym charakterze bezrobocia mówią keynesiści, bezrobotny przymusowo aprobuje warunki pracy i płacy lecz nie ma zatrudnienia dla niego.

Na dobrowolny charakter bezrobocia wskazują klasycy; bezrobotny dobrowolnie nie akceptuje warunków pracy i płacy, dlatego nie podejmuje pracy.

Bezrobocie przymusowe nie wchodzi w skład naturalnej stopy bezrobocia czyli w stanie równowagi. Frykcyjne, strukturalne i klasyczne to bezrobocie dobrowolne. Naturalna stopa bezrobocia odpowiada bezrobociu dobrowolnemu w stanie równowagi.

Koszty bezrobocia

Bezrobocie powoduje koszty tak na poziomie mikro jak i makroekonomicznym.

Kosztami są :

- **marnotrawstwo zasobów i spadek PKB**; próbą oszacowania tego kosztu jest tzw. prawo Okuna zgodnie, z którym jeżeli rzeczywista stopa bezrobocia jest o 1% ponad naturalną stopę, to rzeczywisty PKB jest o 3% poniżej potencjalnego PKB; jest to tzw. luka PKB;

- **deprecjacja nabytych kwalifikacji i umiejętności**, co występuje przy dłuższym bezrobociu i będzie utrudniać powrót na rynek pracy;
- **spadek poziomu życia obywateli**, którzy utracili źródła dochodów;
- **negatywne skutki społeczne** takie jak : alkoholizm , choroby psychiczne, kradzieże, narkomania;

Bezrobocie rodzi koszty dlatego rząd ma obowiązek podejmować działania celem jego zmniejszenia. Stąd identyfikacja przyczyn bezrobocia jest istotna by podjąć środki, które mają je zmniejszyć.

Przy bezrobociu koniunkturalnym można działać na pobudzenie popytu globalnego np. łagodną polityką budżetową przy jej wsparciu ze strony polityki monetarnej.

Bezrobocie strukturalne wymaga zmian w dłuższym okresie czasu np. systemu edukacji i kształcenia, wspierania dostosowań strukturalnych ze strony producentów np. nowe technologie (np. ulgi podatkowe).

Obniżenie kosztów zatrudnienia pracownika jest istotnym przy zmniejszaniu bezrobocia klasycznego. W wielu krajach problemem równie ważnym jak wysokość płacy są koszty pozapłacowe (składki od zatrudnionego , opodatkowanie czynnika pracy). Wymaga to zmiany systemu np. ubezpieczeń społecznych, co nie jest łatwo dokonać.

Bezrobocie poszukiwawcze, które jest istotną częścią frykcyjnego, można wpływać na długość czasu poszukiwania pracy np. poprzez politykę zasiłków dla bezrobotnych, usprawnienie funkcjonowania biur pośrednictwa pracy tak, by lepiej kojarzyły oferty pracy z szukającymi ich, oferty w zakresie kursów, szkoleń itd. , które są w ramach aktywnej polityki rynku pracy i finansowane z Funduszu Pracy, na który składki odprowadzają pracodawcy od każdego zatrudnionego. Z tego funduszu wypłacane są także zasiłki dla bezrobotnych.

Kraje, które należą do UE, w ramach wspólnej polityki społecznej otrzymują dodatkowo środki adresowane na rynek pracy. To ważne zasilanie także dla naszego kraju od 2004 roku.

W okresach wysokiego bezrobocia rządy mogą realizować określone programy ukierunkowane na spadek bezrobocia. Realia gospodarcze pokazują jak np. w naszym kraju, że rynki poprzez procesy dostosowawcze mają naturalną tendencję dążenia do równowagi. Pytaniem ile czasu potrzeba i czy zawsze rynek pracy wraca do równowagi długookresowej, z której wypadł np. z powodu kryzysu. Okazuje się, że nie, bo możemy mieć do czynienia ze **zjawiskiem histerezy**, czyli zdarzenie krótkookresowe (kryzys) zmieniło stan równowagi długookresowej. Skutki histerezy to:

- zniechęcenie pracownicy, którzy przez długi czas nie znajdują pracy i przestają jej szukać;
- pojawienia się dwóch grup na rynku pracy: swoich - pracujących i obcych – bezrobotnych; w interesie tych pierwszych prowadzą negocjacje związki zawodowe;
- problem poszukiwań i niedopasowań, po stronie bezrobotnych i pracodawców (mniej ofert pracy , niedopasowania kwalifikacji i zawodów);
- spadek zasobu kapitału w okresie recesji, co zmniejsza możliwości tworzenia nowych miejsc pracy;

Wobec powyższego ważnym jest wskazanie przyczyn bezrobocia i zjawisk na rynku pracy , by skutecznie działać przy pomocy narzędzi polityki ekonomicznej.

Większości krajów europejskich obniżenie wysokiego bezrobocia z lat 80-tych XX wieku zajęło prawie dwa dziesięciolecia . Ponowny wzrost bezrobocia przyniósł kryzys z 2008 roku. Po powrocie rynków do równowagi po tym kryzysie, przed nimi ponownie rozpoczynający się już wzrost bezrobocia. Jak wielkie będą zmiany na rynkach pracy trudno jeszcze oszacować; czas niskich stóp bezrobocia niewątpliwie skończył się.

RÓWNOWAGA DŁUGOOKRESOWA W GOSPODARCE

W naszej dotychczasowej analizie gospodarka osiągnęła już równowagę w czasie krótkim ; jednocześnie na dwóch rynkach tj. rynku dóbr i usług oraz rynku pieniądza (model IS-LM) .

Rynki zmierzają teraz do równowagi w czasie długim czyli takiej wielkości produkcji rzeczywistej, która będzie na poziomie produkcji potencjalnej. O ile w czasie krótkim gospodarka może pracować na poziomie niepełnego wykorzystania zasobów , to w czasie długim powinna w pełni wykorzystywać swoje zasoby, które są dobrem rzadkim, dlatego nie można ich marnotrawić.

Zmierzamy do wyznaczenia równowagi w długim czasie. Przyjmujemy następujące założenia do analizy :

1. **determinantą produkcji** mierzonej wskaźnikiem PKB **jest podaż globalna**, czyli zasoby ziemi , pracy, kapitału rzeczowego, inaczej możliwości produkcyjne (potencjał), które ma gospodarka a tworzone są w długim czasie;
2. **stan pełnego wykorzystania zasobów** (nie ma wolnych mocy wytwórczych); czyli na krótkookresowe zmiany w popycie gospodarka nie będzie mogła reagować zmianami w produkcji;
3. **plące i ceny są elastyczne inaczej giętkie**; dzięki temu możliwe będą dostosowania rynków, gdy zostaną wytracone ;
4. **brak iluzji pieniądza inaczej złudzenia inflacyjnego** co oznacza, że ludzie odróżniają wielkości nominalne od realnych;
5. **zalecana polityka podażyowa by wywołać zmiany w produkcji** (podejście neoklasyczne); co oznacza, że działanie na popyt globalny nie spowoduje zmian realnych przy stanie pełnego zatrudnienia;

Uwolnienie cen ma istotne konsekwencje dla popytu globalnego; widać to w przebiegu kształtowania się **makroekonomicznej krzywej popytu globalnego AD**, która przedstawia różne kombinacje poziomu cen i realnego dochodu, przy którym planowane wydatki są równe faktycznej produkcji, przy stopie procentowej zapewniającej równowagę na rynku pieniądza. Krzywa ta ma nachylenie ujemne tj. wyższe ceny (inflacja) to mniejszy popyt globalny. Przedstawia ona zmiany na rynku dóbr i usług i na rynku pieniądza. Przesunięcia w przestrzeni krzywej AD pod wpływem zmian popytu globalnego, innych niż zmiana cen.

Produkcja w długim czasie determinowana jest podażą globalną i jest na poziomie produkcji potencjalnej. Dlatego **krzywa podaży globalnej AS** jest linią pionową, co znaczy, że gospodarka wytwarza przy pełnym wykorzystaniu zasobów niezależnie od poziomu cen (inflacji).

Po stronie podaży występuje rynek pracy. Sytuacja na nim ma istotny wpływ na równowagę długookresową. Wprowadzamy zatem do analizy rynek pracy.

Równowaga na rynku pracy, podobnie jak na poznanych już rynkach, zależy od wielkości zgłaszanego popytu na pracę ze strony pracodawców i podaży pracy dostarczonej przez pracobiorców czyli szukających pracy.

Popyt na pracę zależy przede wszystkim od :

- kosztu zatrudnienia pracownika i rośnie do momentu zrównania się krańcowej wydajności pracy z płacą czyli korzyści z kosztem;
- stanu koniunktury czyli oczekiwań co do kształtowania się popytu na towary i usługi; w czasie dobrej koniunktury zazwyczaj rośnie ;
- możliwości substytucji pracy człowieka kapitałem i od ich cen;

Podaż pracy określona jest przez :

- czynnik naturalny tj. tempo przyrostu naturalnego ; w tym osób w wieku produkcyjnym;
- skłonność do podejmowania pracy; można być w wieku produkcyjnym i być zdolnym fizycznie i psychicznie do pracy ale nieskłonny do jej podjęcia ; praca jest wyborem a nie przymusem;
- możliwość osiągania dochodów poza pracą, zmniejsza chęć do podejmowania pracy; system rentowo-emerytalny; polityka zasiłków dla bezrobotnych;
- system edukacji i kształcenia, który dostarcza określoną podaż kwalifikacji i zawodów;

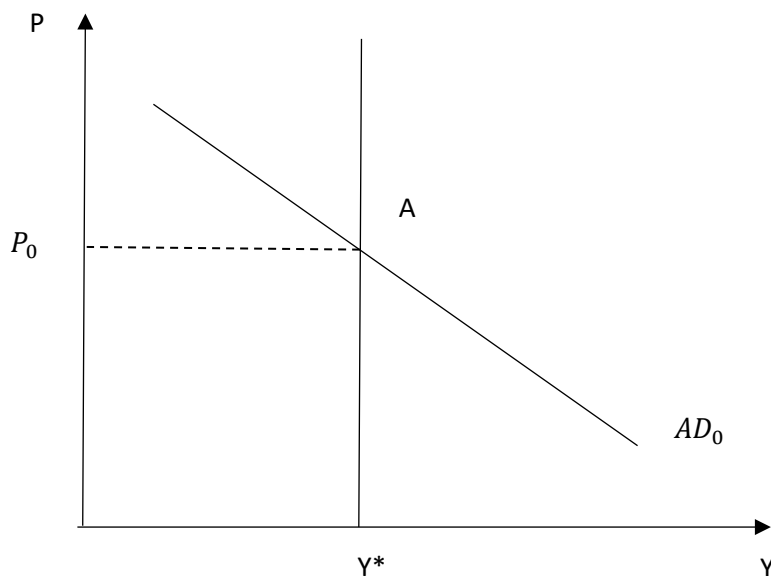
Rynek pracy osiąga równowagę przy poziomie płacy, przy którym zgłaszany popyt na pracę jest równoważony podażą pracy (skłonnością do jej podejmowania), przy poziomie naturalnej stopy bezrobocia. Zerowej stopy bezrobocia w gospodarce rynkowej nie ma, bo praca jest wyborem. Rynek pracy osiąga równowagę przy poziomie **tzw. naturalnej stopy bezrobocia** , która obejmuje bezrobocie dobrowolne. Bezrobocie będzie tematem kolejnego wykładu.

Możemy teraz określić równowagę długookresową dla gospodarki. Będzie wtedy, gdy wielkość popytu globalnego będzie równoważona podażą globalną przy danym poziomie cen. Graficznie to punkt przecięcia krzywej AD z krzywą AS. W tym punkcie A mamy jednoczesną równowagę na trzech rynkach: dóbr i usług, pieniądza i pracy. Na osi OY odmierzamy poziom cen (inflację) a na osi OX produkcję Y . Y^* to poziom produkcji potencjalnej (naturalnej). Patrz wykres poniżej.

Jeżeli cena ukształtowała by się powyżej ceny równowagi P_0 ,to jest wtedy nierównowaga tj. nadwyżka podaży globalnej nad popytem globalnym. Czy rynki wrócą do równowagi? Tak , ponieważ przy elastycznych płacach (najpierw one muszą się zmienić, bo firmy zmniejszą produkcję i zatrudnienie), ceny zmaleją i popyt zacznie wzrastać aż do powrotu do równowagi w czasie długim. Podobnie przy nadwyżce popytu globalnego nad podażą, co będzie przy cenie niższej od ceny równowagi P_0 ; ceny muszą wzrosnąć , by ograniczyć popyt, tak by zrównał się z podażą, która jest na poziomie produkcji potencjalnej.

Widzimy, że zmiana popytu globalnego przy stanie pełnego wykorzystania zasobów, nie spowoduje zmiany produkcji. Oznacza to również, że oddziaływanie na popyt globalny znanymi nam już narzędziami fiskalnymi np. wzrostem wydatków budżetowych, o ile dawało zmiany realne w czasie krótkim, to przy stanie pełnego zatrudnienia spowoduje jedynie zmiany nominalne czyli wzrost cen (inflację popytową) a nie będzie wzrostu produkcji. Oznacza to, że mamy do czynienia z **całkowitym efektem wypierania** co przesądza o nieskuteczności polityki fiskalnej.

(krzywa AD_0 przesuwa się w górę).

Podobnie, gdy będziemy działać na popyt narzędziami polityki monetarnej np. zwiększając podaż pieniądza spowodujemy wzrost popytu globalnego, co wytrąci rynki ze stanu równowagi długookresowej i nadwyżka popytu wywoła wzrost cen w czasie długim bez zmiany realnej produkcji. Będzie **całkowity efekt tłumienia** a to oznacza nieskuteczność polityki monetarnej.

Dlatego aby wywołać zmiany produkcji w czasie długim **należy działać na stronę podażową**. Przydatną w celu zwiększenia inwestycji może być polityka niskiej stopy procentowej; obniżenie wieku emerytalnego zwiększy skłonność do podejmowania pracy, podobnie jak racjonalna polityka w zakresie zasiłków dla bezrobotnych; subsydia czy preferencyjne kredyty dla firm, które zmieniają technologie produkcji oparte o alternatywne źródła energii; niższe podatki przy wprowadzaniu innowacji co sprzyjać będzie nowoczesnemu rozwojowi (krzywa AS przesuwa się w prawo ku większej produkcji). Oczywiście przy negatywnych zmianach np. wyczerpywaniu się niektórych zasobów w gospodarce, produkcja potencjalna spadnie (krzywa AS przesunie się w lewo).

Oczywiście należy pamiętać, że osiągnięcie równowagi długookresowej nie byłoby możliwe bez wcześniejszego dojścia do równowagi krótkookresowej. W powyższym modelu, wprowadzając jeszcze krótkookresową krzywą podaży globalnej, znane nam już zmiany w czasie krótkim można pokazać (patrz : literatura przedmiotu). Korzystając z modelu równowagi

długookresowej możemy przedstawić w sposób uproszczony, to co dzieje się w niej na wszystkich rynkach.

Jakie wnioski z przeprowadzonej analizy wynikają?

W prowadzonej polityce ekonomicznej przez państwo (rząd) należy brać pod uwagę to, że w bieżących decyzjach równie ważnym jest dbanie o stronę popytową jak i o podaźową gospodarki. O ile skutki działań na popyt są szybciej widoczne, to na stronę podaźową wymagają dłuższego czasu. To jest istotny dylemat dla rządów, które w dużej mierze kierują się kalendarzem wyborczym. Oddziaływanie na popyt bez dbałości o stymulowanie możliwości produkcyjnych w gospodarce, spowoduje zmiany nominalne (przy łagodnej polityce to będzie inflacja) bez wzrostu produkcji, co ograniczy popyt. W modelu trafimy na pionową krzywą AS. Chodzi o to, by działać zarówno na popyt jak i podaź.

Co może wytrącić gospodarkę ze stanu równowagi długookresowej ?

Kryzysy, które pojawiają się w procesie wzrostu gospodarczego i przed kolejnym obecnie stoi świat. Jak do tej pory gospodarki wychodziły z nich i wracały powoli do równowagi, przy zmienionych uwarunkowaniach. O ile kryzysy da się przewidzieć, to w przypadku **zdarzeń nieoczekiwanych nazywanych szokami**, nie jest to możliwym. Pandemia jest tego przykładem. Jej skutkiem już jest spadek produkcji i zatrudnienia, czyli gospodarki wejdą w fazę kryzysu. Widoczne już działania rządów oraz banków centralnych ukierunkowane są na łagodzenie tych negatywnych zjawisk. Oczywiście trudno przewidzieć już teraz jakie będą koszty, które trzeba będzie ponieść , aby wrócić do równowagi czyli tzw. stanu normalnego.

Mechanizm transmisji między rynkiem pieniądza a rynkiem dóbr i usług; skuteczność polityki monetarnej i fiskalnej w gospodarce zamkniętej

Po analizie oddzielnie rynku dóbr i usług oraz rynku pieniądza przejdziemy teraz do przyjrzenia się w jaki sposób te dwa rynki oddziałują wzajemnie na siebie. Pamięamy, że podstawową wielkością, która kształtuje się w wyniku produkcji dóbr i usług są nasze dochody. Natomiast rynek pieniądza określa wysokość stopy procentowej.

1. Wskażmy najpierw **jaka jest zależność między popytem globalnym a stopą procentową.**

Zacznijmy od popytu konsumpcyjnego.

Jego wielkość zależy od rozporządzalnych dochodów oraz od konsumpcji autonomicznej.

Stopa procentowa wpływa na konsumpcję autonomiczną. Jej źródła to :

- a. **majątek podmiotów** (w różnej formie), na zmianę jego wielkości wpływa pieniądz i stopa procentowa; wzrost realnej podaży pieniądza powiększa go bezpośrednio, ponieważ pieniądz jest jedną z form majątku, natomiast zmiana stopy procentowej wpływa na niego w sposób pośredni; i tak jeżeli stopa procentowa maleje to wzrasta efekt majątkowy podmiotów, dalej konsumpcja autonomiczna co prowadzi do wzrostu popytu konsumpcyjnego; gdy stopa procentowa rośnie to **efekt majątkowy (bogactwa)** spada powodując zmniejszenie popytu konsumpcyjnego;
- b. **kredyt**, nie wszyscy mają składniki majątkowe dlatego chcąc zwiększyć konsumpcję możemy zaciągnąć kredyt w banku; stopa procentowa jest jego kosztem, dlatego przy jej wzroście popyt na droższy kredyt spada a gdy maleje to rośnie, ponieważ jego koszt spada a wzrasta korzyść z niego;

Uwzględniając te dwa źródła konsumpcji autonomicznej powiemy, że wzrost stopy procentowej wywoła jej spadek i tym samym popytu konsumpcyjnego a jej spadek wzrost popytu konsumpcyjnego.

Drugim ważnym składnikiem popytu globalnego jest **popyt inwestycyjny**. Jak pamiętamy inwestycje są autonomiczne i ich wielkość zależy od planowanego popytu na wytwarzane przez producentów towary i usługi. Inwestycje powinny przynieść oczekiwany poziom zysku. Możemy wyróżnić dwa główne źródła finansowania wydatków inwestycyjnych.

1. Środki własne inwestora czyli tzw. **samofinansowanie**, co oznacza, że z własnych środków (np. posiadanego kapitału) przedsiębiorca podejmuje decyzję inwestycyjną oczekując z niej określonego zysku. Inwestycje są obciążone ryzykiem w porównaniu do ulokowania tego kapitału w systemie bankowym jako depozyt. (koszt alternatywny). Jeżeli stopa procentowa spada to sprzyja to inwestowaniu, które może przynieść wyższą

stopę zwrotu niż oprocentowanie w banku. Popyt inwestycyjny, przy założeniu stałości pozostałych determinant inwestycyjnych, wzrasta. Gdy stopa procentowa wzrasta, to korzyść z inwestycji maleje a rośnie np. z oszczędzania w banku.

2. Jeżeli przedsiębiorca nie ma własnych środków na inwestycje, to może zaciągnąć **kredyt** na ten cel. Stopa procentowa jest kosztem dla niego, który musi uwzględnić przy oszacowaniu oczekiwanej stopy zysku z inwestycji. Dlatego gdy stopa procentowa rośnie to ten koszt wzrasta, co zmniejsza korzyść z inwestycji (nieopłacalne są inwestycje długoterminowe); natomiast przy spadku stopy procentowej maleje koszt a rośnie korzyść z inwestycji.

Reasumując niezależnie od źródła finansowania inwestycji ich zależność od stopy procentowej jest ujemna czyli jej wzrost powoduje spadek inwestycji i odwrotnie.

Widzimy, że wpływ stopy procentowej na popyt konsumpcyjny i inwestycyjny jest taki sam tj. wzrost stopy powoduje ich spadek natomiast spadek stopy procentowej ich wzrost. Przy danych pozostałych wydatkach budżetowych i eksportu netto, możemy powiedzieć, że gdy rośnie stopa procentowa to popyt globalny maleje a gdy spada stopa procentowa, to popyt globalny wzrasta. W ten sposób ujawnia się mechanizm transmisyjny polityki pieniężnej (dokładniej przyjrzymy się mu poniżej).

Efekt tłumienia miarą skuteczności polityki pieniężnej

Załóżmy, że bank centralny zwiększa podaż pieniądza poprzez wykup obligacji. Co dzieje się na rynku pieniądza? Przy danym popycie na pieniądź wzrost jego podaży wytrąca rynek pieniądza z wyjściowego stanu jego równowagi i pojawia się nadwyżka podaży nad popytem. By rynek pieniądza powrócił do równowagi stopa procentowa musi spaść, by zwiększył się popyt na pieniądź i zrównał się z podażą. Rynek osiąga równowagę przy niższym poziomie stopy procentowej.

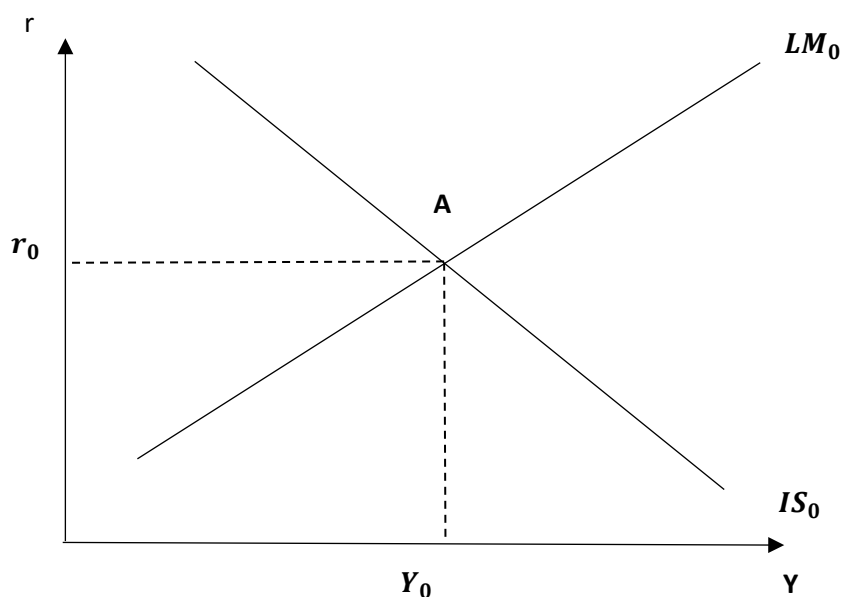
Jaką zmianę wywoła to na rynku dóbr i usług? Wychodząc ze stanu równowagi na nim niższa stopa procentowa wywoła wzrost popytu globalnego. Przy niepełnym wykorzystaniu zasobów, produkcja wzrośnie i nasze dochody. Wzrost dochodów spowoduje zwiększenie popytu na pieniądź, co przy niezmienionej jego podaż, podwyższy poziom stopy procentowej. Jej wzrost stłumi częściowo wcześniejszy wzrost produkcji i dochodów. **Mamy do czynienia z tzw. efektem częściowego wypychania inaczej tłumienia** spowodowanego łagodną polityką monetarną. Wielkość tego efektu jest miarą skuteczności polityki pieniężnej. Im mniejszy, tym jest ona bardziej skuteczna czyli wywołuje większą zmianę w produkcji. Zależy on od: reakcji (wrażliwości) popytu na pieniądź na zmianę stopy procentowej i od jego reakcji na zmianę dochodu. Im mniejsza jest wrażliwość popytu na pieniądź na stopę procentową a większa na wielkość dochodu, tym polityka monetarna bardziej skuteczna czyli mniejszy efekt tłumienia. Przy większej wrażliwości popytu na pieniądź na stopę procentową a mniejszej na poziom dochodu, polityka pieniężna jest mniej skuteczna czyli większy efekt tłumienia.

Pokazaliśmy w jaki sposób impuls z rynku pieniądza przechodzi na rynek dóbr i usług, powodując na nim zmianę dochodu a ta z powrotem wpływa na rynek pieniądza wywołując zmianę stopy procentowej i reakcję zwrotną na rynku dóbr i usług. Nie ma tutaj automatyzmu; oddziaływanie polityki monetarnej powoduje asymetrię (opóźnienia) czasowe.

Efekt wypierania miarą skuteczności polityki budżetowej

Podobnie zmiany w dochodzie, który kształtuje się na rynku dóbr i usług wpływają na sytuację na rynku pieniądza. Załóżmy, że rząd zwiększa wydatki z budżetu by ożywić koniunkturę. Na rynku dóbr i usług (niepełne wykorzystanie zasobów) wzrasta popyt globalny (efekt mnożnikowy wydatków) produkcja i dochody. Większe dochody wywołują wzrost popytu na pieniądź, co wytrąca rynek pieniądza z wyjściowego stanu równowagi. Przy niezmienionej podaży pieniądza wzrost popytu na niego wywoła wzrost stopy procentowej. Wyższa stopa procentowa zmniejszy częściowo wcześniejszy wzrost dochodu. Mamy tutaj do czynienia z **tzw. efektem częściowego wypierania (ograniczenia) wydatków sektora prywatnego przez wzrost wydatków publicznych**. Przyczyną tego wypierania jest wzrost stopy procentowej. Wielkość efektu wypierania zależy od wrażliwości popytu globalnego na stopę procentową. Im jest większa, tym efekt wypierania większy co oznacza mniejszą skuteczność polityki budżetowej. Przy mniejszej wrażliwości (reakcji) popytu globalnego na stopę procentową, wypieranie jest mniejsze czyli większa zmiana w dochodzie.

Przenoszenie impulsów pomiędzy tymi dwoma rynkami możemy przedstawić graficznie przy pomocy znanych nam modeli równowagi na nich. Możliwość większego ułatwienia daje nam keynesowski **model IS-LM**, który służy do przedstawienia jednocześnie równowagi na rynku dóbr i usług oraz na rynku pieniądza.

W punkcie A mamy wyznaczoną jednoczesną równowagę na rynku dóbr i usług oraz rynku pieniądza. Oznacza to, że planowane wydatki na dobra i usługi równają się faktycznej produkcji i dochodowi Y_0 , przy poziomie którego zgłaszany popyt na pieniądź jest równy podaży pieniądza przy stopie procentowej r_0 (nadal mamy założenia o stałości płac i cen). Na osi OY jest stopa procentowa a na osi OX poziom realnego dochodu.

Krzywa IS_0 oznacza równowagę na rynku dóbr i usług; wszelkie zmiany jej położenia pokazują wpływ poszczególnych składników popytu globalnego oraz z położenia jej (kąta nachylenia) możemy wnioskować odnośnie skuteczności polityki budżetowej. Krzywa LM_0 pokazuje równowagę na rynku pieniądza; zmiany jej położenia zależą od zmian na rynku pieniądza; natomiast kąt nachylenia tej krzywej informuje o skuteczności polityki monetarnej (im krzywa bardziej płaska, tym większy efekt tłumienia czyli mniej skuteczna polityka ; natomiast im krzywa bardziej stroma, tym większa skuteczność). Analogicznie dla polityki fiskalnej. **Jednakowo skuteczne w danym czasie obydwie polityki nie mogą być.** Większa skuteczność np. narzędzi fiskalnych przesądza o mniejszej skuteczności monetarnych i odwrotnie.

Model IS-LM daje możliwość w sposób uproszczony pokazania funkcjonowania gospodarki w czasie krótkim, gdzie determinantą produkcji jest popyt globalny. Polityka globalnego zarządzania (sterowania) popytem globalnym (zalecana przez nurt ekonomii neokeynesowskiej) jest przydatna do wywoływania zmian w popycie globalnym w warunkach niepełnego wykorzystania zasobów co spowoduje zmiany w produkcji i dochodach. Przy jej stosowaniu należy brać pod uwagę :

- wyjściowy stan koniunktury;
- cel , który chce się osiągnąć np. wzrost dochodów;
- oszacować przewidywaną skuteczność narzędzi fiskalnych i monetarnych;
- wyjściowy stan w budżecie i stopa inflacji ;
- okres czasu ; czy chcemy mieć efekt w krótkim czasie czy też w średnim i długim;

Należy mieć na uwadze to, że efekty podjętych działań przez rząd czy bank centralny mogą odbiegać od przyjętych celów; ponieważ skutki zależą od reakcji podmiotów na sygnały fiskalne i monetarne oraz co ważne od ich oczekiwań a te trudno przewidzieć.

ISTOTA PIENIADZA, JEGO FUNKCJE I RÓWNOWAGA NA RYNKU PIENIADZA

Pieniądz to powszechnie akceptowany środek płatniczy za bezpośrednie zakupy dóbr i usług oraz środek służący do spłacania długów (zobowiązań). Musiał się pojawić, aby ułatwić dokonywanie transakcji wymiany pomiędzy podmiotami, ponieważ relacje wymienne rozwijały się coraz bardziej.

Nim się historycznie pojawił wymieniano towar na towar czyli była to **wymiana barterowa**, co wymagało zbieżności potrzeb, czasu i miejsca utrudniając wymianę. Pojawienie się pieniądza rozbija akt wymiany na dwa odrębne tj. kupna i sprzedaży, które są oddzielone w czasie i przestrzeni. Pieniądz można wymienić na każdy towar lub usługę.

Forma pieniądza zmieniała się : od pieniądza towarowego, którego era kończy się wraz z pieniądzem złotym, do obecnego pieniądza papierowego, który jest pieniądzem symbolicznym, którego wartość inaczej siła nabywcza przewyższa koszt jego wytworzenia. O ile złoto współcześnie nie spełnia już funkcji pieniądza i pieniądz nie ma z nim już żadnej więzi, to ma określoną wartość użytkową np. można wykorzystać go do wyrobu biżuterii czyli przedstawia realną wartość . Ma wartość ponad czasową i w czasach kryzysów popyt na złoto i inne kruszce rośnie. Natomiast pieniądz papierowy wycofany z obiegu jest bezużytecznym kawałkiem papieru; może z czasem mieć wartość numizmatyczną. Współcześnie obok pieniądza symbolicznego papierowego występuje też pieniądz bezgotówkowy, którego kreacja jest oparta na wierzytelnościach osób fizycznych i prawnych wobec banków.

Nowoczesny pieniądz jest "czystą fikcją", konwencją społeczną i dlatego kluczową rolę w jego funkcjonowaniu odgrywa zaufanie. **Jest instrumentem finansowym o cechach dobra publicznego czyli usługi świadczone przez pieniądz są dobrem publicznym.**

Ma charakter pieniądza kierowanego co oznacza, że wielkość jego emisji (obiegu) zależy od tego, jak nią sterują władze monetarne.

Podstawowe funkcje jakie spełnia pieniądz to :

- jest środkiem wymiany inaczej cyrkulacji czy płatniczym; w spełnianiu tej funkcji nie jest istotnym rodzaj pieniądza, ważnym jest jego posiadanie jako pełnoprawnego środka płatniczego;
- jest jednostką rozliczeniową czyli taką jednostką walutową (np. PLN) , w której wyrażone są ceny i w której prowadzi się rozliczenia;
- jest środkiem do regulowania odroczonego zobowiązania (płatności); w momencie zapłaty np. czynszu widoczna jest ta funkcja; z tą funkcją łączy się pojawienie kredytu;
- jest środkiem przechowywania wartości inaczej tezauryzacji; tutaj ważna jest forma oszczędzania czy w pieniądzu gotówkowym czy też w jego zamianie np. na dzieła sztuki, nieruchomości; dobrze jest dywersyfikować (różnicować) portfel aktywów aby zmniejszać ryzyko a zwiększać zyski z nich;

Posiadanie pieniądza przynosi nam korzyść, dlatego zgłaszamy popyt na niego.

Czynniki określające wielkość popytu na pieniądź (inaczej na jego realny zasób) to :

1. **wielkość realnych dochodów osiągniętych przez podmioty**; ich wzrost powoduje wzrost popytu na pieniądź a gdy dochód maleje to popyt na pieniądź spada; wielkość dochodów określa wielkość wydatków podmiotów na dobra i usługi; gdy one rosną to wydatki też i potrzebujemy do tego pieniądź w tej podstawowej funkcji; ponadto dochody określają też poziom naszych oszczędności i dlatego przy ich wzroście możemy zgłaszać większy popyt na pieniądź w tej funkcji **tezauryzacji**;
2. **wysokość stopy procentowej**, która określa koszt utraconych korzyści wynikający z nieulokowania pieniędzy w oprocentowanych aktywach; gdy stopa procentowa rośnie, to popyt na pieniądź maleje, wtedy wzrasta koszt posiadania pieniądza i wydawania jako środka płatniczego; pieniądź drożeje; odwrotnie jest przy spadku stopy procentowej; czyli wtedy oszczędzanie pieniądza w systemie bankowym jest mniej opłacalnym; pieniądź tanieje i rośnie korzyść z jego posiadania;

Powyższe determinanty mają charakter realny. Poziom cen wpływa na wielkość popytu na pieniądź w ujęciu nominalnym. I tak:

- jeżeli ceny rosną to nominalnie potrzebujemy większej ilości pieniądza do nabycia takiego samego koszyka dóbr i usług jak przed wzrostem cen (realnie popyt się nie zmienia);
- jeżeli ceny spadają, to popyt na pieniądź w ujęciu nominalnym spada a w realnym nie zmienia się;

Należy pamiętać, że **dochód realny to dochód nominalny podzielony przez poziom cen**.

Według kryterium preferencji płynności możemy **zgłaszać popyt na pieniądź gotówkowy**.

płynność to szybkość, pewność i niski koszt związany z zamianą danego aktywu (np. Czek) na gotówkę;

Popyt na gotówkę (100% płynność) możemy zgłaszać z następujących motywów:

- **transakcyjnego**, gotówka konieczna do zawarcia transakcji kupna ; motyw ten wynika z tego, że płatności i wpływy nie są zsynchronizowane w czasie;
- **przezornościowego**; rezerwa gotówki na nieprzewidziane okoliczności; nieoczekiwane wydatki;

Motywy transakcyjny i przezornościowy odzwierciedlają popyt na pieniądź jako środka wymiany

- **portfelowego** ; za gotówkę nabywamy różne aktywa jako sposób na oszczędzanie i tworzenie majątku; zaleca się dywersyfikację portfela aktywów by zmniejszać ryzyko nawet za cenę mniejszego zysku;

w ramach tego motywu możemy mieć też do czynienia ze spekulacją, która jest sposobem osiągania zysku w czasie krótkim np. kupuję dziś akcje bo przewiduję, że ich cena szybko wzrośnie;

Motyw portfelowy wskazuje na popyt na pieniądz jako środka **tezauryzacji**.

Popyt na pieniądz gotówkowy wyraźnie maleje, ponieważ coraz więcej transakcji możemy dokonywać bezgotówkowo.

Powiedzmy teraz w jaki sposób **określa się wielkość podaży pieniądza**.

Jedynym podmiotem w każdej gospodarce, który ma obowiązek dostarczenia rynkowi pieniądz jest **bank centralny**, stosownie do wartości wytworzonego PKB i stopy inflacji .

Ilość gotówki, którą wpuszcza do obiegu to **tzw. baza monetarna inaczej zasób pieniądza wielkiej mocy czyli gotówka w systemie bankowym i pozabankowym**. Oznacza się ją **symbolem M_0 (węższa miara pieniądza)**. Część tej gotówki obywatele lokują w bankach w postaci depozytów i dzięki nim banki mogą stworzyć (wykreować) dodatkową ilość pieniądza tzw. kredytowego (depozytowego). Dlatego bazę monetarną określa się jako pieniądz wielkiej mocy.

Wielkość podaży pieniądza zapiszemy teraz jako: **$M_1 = M_0 \cdot MKP$** , gdzie MKP to mnożnik kreacji pieniądza, który informuje, o ile zwiększyła się podaż pieniądza, gdy baza monetarna wzrosła o jednostkę. **Miara pieniądza M_1 obejmuje gotówkę w obiegu i wkłady na żądanie w banku.**

Szersze miary pieniądza od M_2 do M_4 obejmują m.in. depozyty o dłuższym terminie zapadalności, kredyty denominowane w walutach obcych.

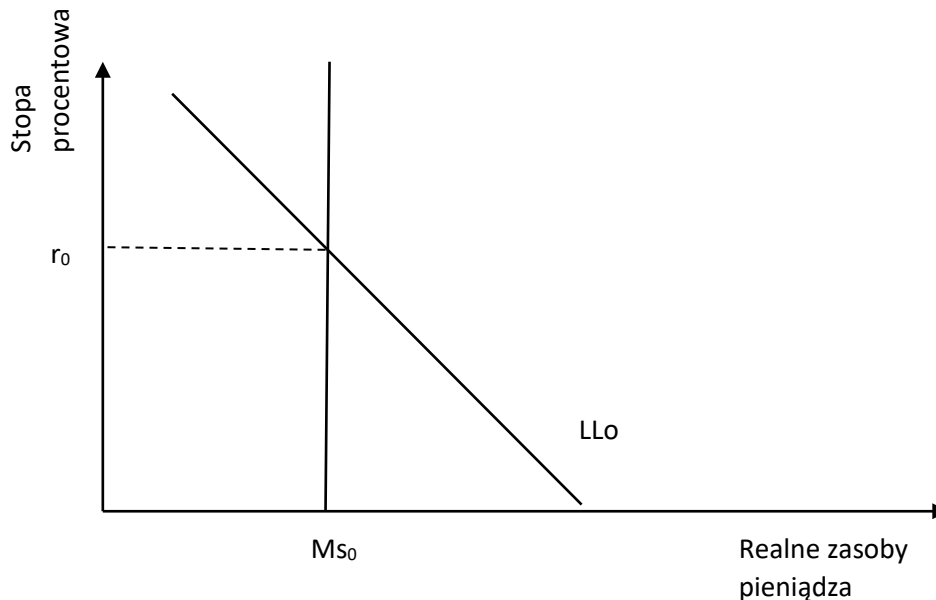
Wielkość mnożnika kreacji pieniądza rośnie, gdy :

1. stosunek gotówki w systemie pozabankowym do wielkości wkładów w bankach maleje, oznacza to, że gotówkę zamieniamy na depozyty w bankach, a te mogą zwiększyć podaż kredytów, bo mają więcej gotówki ;
2. maleje stopa rezerw gotówkowych, które banki muszą utrzymywać w stosunku do posiadanych wkładów; bank centralny określa ten wymóg, aby zapewnić płynność systemu bankowego;

Znamy już zatem zarówno czynniki determinujące popyt na pieniądz jak i jego podaż. Możemy wyznaczyć równowagę na rynku pieniądza. Popyt na pieniądz i dostarczona jego podaż określi na rynku cenę pieniądza czyli stopę procentową , przy której zostanie osiągnięta równowaga. Graficznie przedstawimy to na poniższym modelu.

Krzywa M_{so} wyznacza podaż pieniądza; jej pionowy przebieg oznacza, że bank centralny określa roczny plan podaży pieniądza , niezależnie od poziomu stopy procentowej; nie oznacza to oczywiście, że w sytuacji koniecznej nie może dokonać zmian. Krzywa L_L przedstawia wielkość zgłaszanego popytu na pieniądz. Jest nachylona ujemnie co oznacza, że popyt na pieniądz rośnie, gdy maleje stopa procentowa i odwrotnie. Równowagę mamy jedynie przy

poziomie stopy procentowej r . Jej stan ulega zmianie, gdy zmieniają się determinanty popytu i podaży. Jeżeli dochody podmiotów rosną to wzrasta popyt na pieniądz. Przy danym poziomie podaży równowaga osiągnięta zostaje przy wyższym poziomie stopy procentowej. (graficznie krzywa popytu przesuwana się równolegle w górę.)

Bank centralny może oddziaływać na podaż pieniądza poprzez:

1. **ustalenie wysokości stopy rezerw obowiązkowych** jaką muszą utrzymywać banki komercyjne; jeżeli ją podwyższa, to oznacza, że banki muszą zachować większe rezerwy gotówkowe w stosunku do posiadanych wkładów co wpłynie na ich mniejszą kreację kredytów; podaż pieniądza wtedy maleje w gospodarce; taki był cel polityki monetarnej banku centralnego;
2. **ustalenie wysokości stopy dyskontowej**, która jest stopą procentową stosowaną przez bank centralny przy udzielaniu pożyczek bankom komercyjnym; jeżeli ją podwyższa, to banki muszą zapłacić wyższą cenę od zaciąganych kredytów w banku centralnym; wpłynie to na spadek podaży pieniądza;
3. **operacje otwartego rynku banku centralnego**; polegają one na kupnie lub sprzedaży przez bank centralny papierów wartościowych na otwartym rynku; jeżeli sprzedaje to podaż pieniądza maleje; działa bezpośrednio na bazę monetarną.

Narzędziami 1 i 2 bank centralny wpływa na podaż pieniądza pośrednio poprzez mnożnik kreacji pieniądza.

Gdy bank centralny działa po to by zmniejszyć ilość pieniądza w gospodarce – oznacza to charakter restrykcyjny jego polityki (narzędzia wyglądają wtedy tak jak w 1,2,3) i wtedy krzywa podaży M_{S_0} przesuwana się w lewo i przy danym popycie na pieniądz równowaga będzie przy wyższym poziomie stopy procentowej, pieniądz drożeje.

Gdy chce zwiększyć podaż pieniądza to obniży stopę rezerw obowiązkowych, stopę dyskontową i w ramach operacji otwartego rynku kupuje papiery wartościowe (krzywa Mso przesuwana się w prawo) i przy danym popycie na pieniądź równowaga ustali się przy niższym poziomie stopy procentowej. Powiemy wtedy, że polityka monetarna ma charakter łagodny (ekspansywny); polityka taniego pieniądza.

Szerzej zobacz w literaturze przedmiotu

BUDŻET PAŃSTWA I JEGO NARZĘDZIA

Poznaliśmy już wpływ państwa na rynek dóbr i usług poprzez wydatki budżetowe adresowane do podmiotów w gospodarce i płacone przez nie podatki do budżetu. Są to dwa główne narzędzia prowadzonej przez rządy **polityki budżetowej (fiskalnej)** czyli **decyzji państwa dotyczących wydatków i podatków**. Dzięki nim rząd może bezpośrednio w czasie krótkim wpływać na dochody obywateli i powodować określone skutki gospodarcze.

Budżet państwa to plan jego wydatków i sposobów ich finansowania (dochodów).

Za jego przygotowanie (określone procedury i terminy) i wykonanie odpowiada rząd; budżet jest ustawą, do wykonania której zobowiązany jest rząd.

Rząd przygotowując projekt budżetu opiera się na prognozach przewidywanego wzrostu PKB oraz zakładanej dynamice stopy inflacji i określa wielkość wpływów do budżetu i stosownie do nich wysokość wydatków budżetowych. **Równowaga w budżecie jest wtedy, gdy wydatki są równe wpływom budżetowym.**

Wpływami do budżetu są przede wszystkim:

- podatki : dochodowe (bezpośrednie) i pośrednie; różne opłaty nakładane na podmioty;
- zyski firm państwowych;
- dochody z prywatyzacji własności państwa;

Wydatki z budżetu można podzielić na :

- **wydatki bieżące**
np. na służbę zdrowia, edukację i kształcenie, wymiar sprawiedliwości, policję i wojsko;
- **wydatki sztywne**
tzw. płatności transferowe np. renty, zasiłki, świadczenia socjalne adresowane do określonych grup społeczeństwa np. 500 plus czy 13-ta emerytura; przypadająca spłata długu publicznego, subsydia; rząd jest zobligowany do wywiązania się z nich ;

Wydatków budżetowych w ramach zatwierdzonego budżetu nie można zmieniać; taką możliwość daje jedynie nowelizacja budżetu co wymaga zgody parlamentu.

Nierównowaga budżetowa może oznaczać: **nadwyżkę**, gdy dochody przewyższają wydatki lub **deficyt**, gdy wydatki są większe niż wpływy.

Problemem zdecydowanie większym dla polityki rządu jest deficyt budżetowy, ponieważ pojawia się konieczność znalezienia środków na jego pokrycie. Nim przejdziemy do wskazania sposobów jego zmniejszania i środków sfinansowania odpowiedzmy na pytanie czy każdy rodzaj i wielkość deficytu staje się dużym problemem dla gospodarki.

W finansach państwa dopuszcza się (w ramach UE) wysokość deficytu na poziomie 3% w stosunku do PKB.

Zakładając wyjściowy stan równowagi w budżecie, jeżeli rząd chce w sytuacji np. spadku popytu globalnego (co może doprowadzić do recesji) podtrzymać go i w tym celu zwiększyć

wydatki budżetowe lub obniżyć podatki, to spowoduje to **deficyt budżetowy koniunkturalny**, który powinien zmaleć czy też zniknąć, gdy koniunktura ożywi się. Ma on wówczas charakter krótkookresowy i jest uzasadniony. Sytuacja staje się bardziej problematyczna gdy jest **deficyt strukturalny** (budżet strukturalny) czyli deficyt skorygowany o wahania koniunkturalne inaczej mówiąc deficyt przy produkcji na poziomie potencjalnym (normalnym). Ma wtedy charakter długookresowy i stanowi obciążenie tak dla finansów publicznych jak i rozwoju gospodarczego.

Sposoby zmniejszania deficytu budżetowego :

1. przy danym poziomie podatków rząd zmniejsza wydatki budżetowe adresowane do określonych podmiotów (Problem stanowi to, dla kogo obniżyć wydatki); pamiętać należy, że takie działanie spowoduje niezadowolenie społeczne i koszty polityczne dla rządzących; trzeba pamiętać, że w czasach głębokich kryzysów takie działania są nieuniknione; skutki gospodarcze to: spadek dochodów, popytu globalnego i produkcji (model 45 stopni);
2. nie zmieniając wydatków z budżetu rząd podwyższa podatki (te, które może w ramach trwającego roku podatkowego); kosztem takiego działania będzie spadek dochodów rozporządzalnych podmiotów, dalej ich wydatków i produkcji, co wywoła wzrost bezrobocia na rynku pracy ; podatki płacimy w gospodarce oficjalnej wszyscy i dlatego będzie to dotkliwym posunięciem w porównaniu do obniżenia wydatków, przy których jest bardziej selektywne oddziaływanie; niewątpliwie w czasie krótkim wpływy do budżetu wzrosną ale w czasie dłuższym spadną, bo będziemy chcieli zmniejszyć ten koszt np. przenosząc działalność do kraju o niższych podatkach a w niektórych przypadkach firmy zawieszają działalność lub wypadną z rynku (mówi o tym zależność Laffera);
3. wariant najbardziej restrykcyjny to jednoczesne zmniejszanie wydatków budżetowych i podwyższanie podatków; wywoła to duży spadek dochodów i produkcji w gospodarce i duże koszty społeczne (wzrost bezrobocia, obszarów biedy);

Reasumując należy pamiętać o skutkach społeczno-gospodarczych z jakimi kraj ma do czynienia, gdy trzeba podjąć działania w kierunku zmniejszania deficytu budżetowego, o czym często rządzący zdają się nie pamiętać prowadząc nadmiernie ekspansywną (łagodną) politykę budżetową, czyli zwiększania przede wszystkim wydatków budżetowych, co może zdarzyć się przed wyborami (koncepcja cyklu politycznego) ale również wtedy, gdy mamy do czynienia z nadmiernym populizmem w prowadzonej polityce ekonomicznej.

Konsekwencją deficytu budżetowego jest powstanie długu publicznego czyli zadłużenie się państwa u obywateli , które należy spłacić. Rząd w tym celu emituje obligacje (są to dłużne papiery wartościowe gwarantowane przez skarb państwa); podmioty, które je nabywają udzielają kredytu rządowi i oczekują zapłaty w wysokości jego oprocentowania ; obligacje mają różny termin wykupu i później czy wcześniej państwo musi je wykupić czyli spłacić

zaciągnięty dług wraz z odsetkami. Rząd może emitować obligacje także zagranicą, w tym przypadku trzeba się liczyć z wahaniami kursów walutowych .

Górną granicą długu publicznego jest 60% w stosunku do PKB. Zapisano ją w polskiej konstytucji i ustalono dwa progi ostrożnościowe : 50 % i 55% , które są aktualnie zawieszone.

Określenie pułapu deficytu budżetowego w ustawie zasadniczej wskazuje na wagę problemu i jest to rodzaj bezpiecznika , który ma uchronić gospodarkę i obywateli przed **tzw. efektem śnieżnej kuli czyli lawinowym wzrostem długu**; może do tego dojść, gdy nie ma w budżecie wygospodarowanych środków na przypadający wykup długu, wtedy rząd może zaciągnąć dalszy dług lub nawet dodrukować pieniądź co oznaczałoby jego monetyzację i wywołało wzrost inflacji; wtedy wartość pieniądza maleje a ceny rosną.

Przy racjonalnie prowadzonej polityce zaciągania długu zakłada się, że nie powinna prowadzić do presji inflacyjnej. Wielkość długu jest ważnym wskaźnikiem sytuacji gospodarczej kraju i poza okresami kryzysów, jego wzrost obniża tzw. rating (ocenę ryzyka) do nabywania np. obligacji danego kraju, który może stać się niewypłacalnym. Rośnie ryzyko lokowania kapitału w tym kraju i wówczas kredytodawcy żądają wyższego oprocentowania. Rośnie wtedy koszt obsługi zadłużenia i tym samym problemów finansowych kraju.

Może to skończyć się bankructwem kraju. Oznacza to, że kraj nie jest w stanie regulować spłaty swoich zobowiązań i musi negocjować zadłużenie z wierzycielami. Przykład Polski , która dwa razy tego doświadczyła , unaocznia jaki wysiłek społeczeństwo wspólnie z rządzącymi musieli podjąć, by dzięki reformom gospodarczym i redukcji o połowę naszego całkowitego zadłużenia (Klub Paryski i Londyński) zyskać dopływ kredytów z Zachodu i stworzyć po 1989 roku gospodarkę rynkową, i podstawy zrównoważonego wzrostu gospodarczego. Zaciągnięte długi z połowy lat 70-tych XX wieku spłaciliśmy dopiero w I dekadzie XXI wieku. Długi trzeba spłacać, co obciąża wzrost dobrobytu kolejnych pokoleń. Dlatego regulacje, o których wcześniej była mowa są konsekwencją wcześniejszych doświadczeń wielu krajów. Wzrost wydatków z budżetu daje co prawda krótkookresowy efekt ożywczy w gospodarce i zadowolenie obywateli ale skutki długookresowe czasami mogą przynieść zdecydowanie większe koszty dla nich. Dlatego wygospodarowanie rezerw w budżecie , które tworzy się w czasie pomyślnej koniunktury gospodarczej jest ważnym , bo realia (np. pandemia) mogą negatywnie zaskoczyć a wtedy łatwiej jest krajom, które były bardziej racjonalne w wydatkowaniu wspólnych środków.

Proszę korzystać z zalecanej w sylabusie literatury przedmiotu.

WPROWADZENIE DO MAKROEKONOMII

W **makroekonomii** udzielamy odpowiedzi na pytanie w jaki sposób funkcjonuje gospodarka jako całość. Jak nasze indywidualne wybory co do np. modelu konsumpcji przekładają się na dynamikę produkcji. To co czynimy na poziomie mikro ma swoje przełożenie na skalę makro. Nie można zatem powiedzieć, że nic od nas nie zależy.

Podstawowym analizowanym zagadnieniem będzie podobnie jak w mikroekonomii, problem osiągnięcia równowagi w gospodarce. Przejdziemy od równowagi na rynku dóbr i usług, dalej do rynku pieniądza i wreszcie do rynku pracy i pokażemy w jaki sposób oddziałują one wzajemnie na siebie.

Zacniemy od analizy gospodarki w czasie krótkim i jest to ujęcie jej od strony popytowej. W czasie krótkim czyli przy założeniu, że w gospodarce nie są w pełni wykorzystane zasoby inaczej powiemy, że są wolne moce wytwórcze, wielkość produkcji, którą będziemy mierzyć wskaźnikiem PKB (produktu krajowego brutto) zależy od popytu globalnego. Pokażemy powiązanie pomiędzy rynkiem dóbr i usług oraz rynkiem pieniądza czyli jak zmiana stopy procentowej wpływa na popyt globalny i dalej na produkcję dóbr i usług. Te dwa rynki stanowią o popytowej stronie gospodarki i wyznaczenie warunków jednoczesnej równowagi na nich zamyka problem równowagi w gospodarce w czasie krótkim. Podstawowym elementem strony podażowej, która zmienia się w czasie długim jest rynek pracy. Po określeniu równowagi na nim będziemy w stanie wyznaczyć równowagę długookresową.

W gospodarce mamy zatem trzy podstawowe rynki : **dóbr i usług, pieniądza i pracy**. Dopiero po ich uwzględnieniu możemy wyznaczyć warunki, przy których będzie jednoczesna równowaga na nich i wtedy powiemy, że występuje równowaga długookresowa. Będzie to oznaczać, że produkcja rzeczywiście wytworzona będzie na poziomie produkcji potencjalnej czyli możliwej do wytworzenia przy posiadanych zasobach w gospodarce. Mając na uwadze rzadkość zasobów, którymi dysponujemy, nie powinniśmy ich marnotrawić natomiast efektywnie i w pełni je wykorzystywać i do takiego stanu rynki zmierzają w czasie długim.

W analizie makroekonomicznej przybliżymy również dwa główne zjawiska występujące we współczesnych gospodarkach rynkowych tj. bezrobocie i inflacja. Wskażemy ich przyczyny, skutki i możliwości przeciwdziałania im.

Istotną rolę dla zrównoważonego wzrostu gospodarczego odgrywa polityka ekonomiczna państwa. Zobaczymy w jaki sposób państwo (rząd) może wpływać na podmioty i ich zachowanie. Rola państwa w gospodarce jest przedmiotem kontrowersji między ekonomistami zarówno w teorii jak i w praktyce. Ile państwa jako właściciela (sektor państwowy) oraz zakres jego regulacji w gospodarce.

Główne stanowiska we współczesnej makroekonomii to: **nurt ekonomii postkeynesowskiej** wywodzącej się ze szkoły J.M.Keynesa, który swą koncepcję interwencjonizmu państwa w gospodarkę stworzył w 1.30-tych XX wieku; oraz **nurt ekonomii neoklasycznej**, będącej kontynuacją ekonomii klasycznej od A.Smitha i D.Ricardo. Stanowiska te różni podejście do roli i zakresu oddziaływania państwa w gospodarkę. O ile nie ulega wątpliwości konieczność istnienia instytucji państwa takich jak: sądy, administracja, dostępność do podaży dóbr i usług publicznych dla obywateli, to zakres własności państwa jako podmiotu gospodarowania i

regulacji w gospodarkę już tak. Ogólnie mówiąc, ekonomia neoklasyczna stoi na stanowisku liberalizmu gospodarczego czyli większej wolności rynkowej, im mniej państwa tym lepiej; ekonomia neokeynesowska opowiada się za konieczną ingerencją w gospodarkę, zwłaszcza w czasie krótkim, gdy rynki mają problem z osiągnięciem równowagi zwłaszcza na rynku pracy, co oznacza wzrost kosztu bezrobocia. Zasadnicze różnice między tymi stanowiskami wynikają z przyjętych założeń ich analizy. Rzeczywistość pokazuje jednak, że takie zjawiska jak np. kryzysy decydują faktycznie o polityce ekonomicznej, niezależnie od stanowiska jakie prezentują doradcy ekonomiczni rządzącym.

Na pewno słyszycie już Państwo, że obecna pandemia spowoduje kryzys na całym świecie i trudno przewidzieć jak głębokie będą tego skutki. O ile **kryzysy** pojawiają się z pewną mniejszą lub większą regularnością czasową i są wpisane we wzrost gospodarczy, to z taką przyczyną jak obecnie czyli o charakterze nieekonomicznym, nie mieliśmy współcześnie do czynienia. To nieoczekiwane zdarzenie jakim jest pandemia, którą doświadczamy jest rodzajem szoku, który spowoduje kryzys inaczej recesję o zasięgu światowym.

Kryzysy wywoływane są głównie czynnikami ekonomicznymi tkwiącymi albo po stronie popytowej albo po stronie podażowej; oznaczają wytrącenie gospodarki ze stanu równowagi i wtedy produkcja rzeczywista, mierzona wskaźnikiem PKB (patrz ćwiczenia z rachunku dochodu narodowego) jest poniżej produkcji potencjalnej, co musi prowadzić do wzrostu bezrobocia. Jako datę pierwszego kryzysu w historii gospodarczej przyjmuje się rok 1825 i od tego czasu kryzysy pojawiają się. Największe bo globalne współcześnie to: kryzys lat 30-tych XX wieku (Wielki kryzys), energetyczny z lat 70-tych też XX wieku i z 2008 roku finansowy. Przed nami prawdopodobnie kolejny o zasięgu światowym. Dotychczasowy dorobek teoretyczny teoria niedokonsumpcji J.M.Keynesa, teoria innowacji Schumpetera, teorie pieniężno-kredytowe, czy teoria realnego cyklu koniunkturalnego upatrują przyczyn kryzysów w systemie gospodarczym. Koncepcja cyklu politycznego jest przykładem teorii egzogenicznej; polityka rządu może powodować wahania koniunkturalne w gospodarce.

Niezależnie od przyczyn kryzysów (jakkolwiek ich identyfikacja ma istotne znaczenie dla podejmowanych działań stabilizacyjnych), gospodarki po nich wracały z powrotem do równowagi. Oczywiście z różnym tempem. Wskaźniki ekonomiczne w wielu krajach sygnalizują już spadek produkcji, wzrost bezrobocia, spadek dochodów podmiotów i dalej spadek popytu globalnego. Kryzys jest nieunikniony. Miejmy nadzieję, że podobnie jak z poprzednich gospodarki wrócą do równowagi.

Oczywiście podejmowane są działania ze strony rządów na świecie a także przez nasze władze, które mają za zadanie łagodzić już widoczne skutki pandemii czyli spadku dochodów obywateli, wzrostu bezrobocia z powodu zamykania firm. Szybkość działań jest ważna.

W tych działaniach tak jak w naszym kraju tzw. tarcze antykryzysowe (obecnie już trzecia) zawierają się narzędzia fiskalne (wzrost wydatków budżetowych czy obniżanie podatków). Także władze monetarne włączyły się w stymulowanie gospodarki, obniżając podstawowe stopy procentowe i zwiększając tym samym dopływ taniego pieniądza do gospodarki. Kraje bogatsze jak i te, które mają nadwyżki budżetowe, z pewnością posiadają większe możliwości finansowe i tym samym łagodzić spadek dochodów obywateli.

A do jakiej grupy kraju zaliczycie nasz kraj? Co należy uwzględnić przy tej odpowiedzi? Zastanówcie się Państwo. Pomocnym w tym będzie rachunek dochodu narodowego, który

dostarcza nam mierników rozmiarów produkcji dóbr i usług wytworzonych w danym kraju (PKB,PNB,DN). Patrz: załączony plik do ćwiczeń.

RÓWNOWAGA NA RYNKU DÓBR I USŁUG

Tym wykładem rozpoczynamy udzielenie odpowiedzi na pytanie od czego zależy wielkość faktycznie wytworzonej produkcji w gospodarce, którą obliczono przy wykorzystaniu PKB.

Rzeczywista produkcja, o czym już wiemy, może odbiegać od wielkości potencjalnej produkcji (tj. możliwej do wytworzenia przy pełnym wykorzystaniu zasobów) w czasie krótkim. I właśnie jednym z zadań makroekonomii jest wskazanie jak szybko mechanizmy rynkowe doprowadzą produkcję rzeczywistą do jej poziomu potencjalnego. Zakładamy, że istnieją odchylenia od produkcji potencjalnej, dalej uruchamiane zostają siły rynkowe, które przywrócą lub też nie potencjalny poziom produkcji.

Zacznijmy najpierw od **określenia determinant produkcji w czasie krótkim**. Dla ułatwienia analizy przyjmiemy pewne założenia, którymi są:

- faktyczne rozmiary produkcji określone są przez popyt globalny;
- zakładamy stałość (sztywność, lepkość) płac i cen;
- istnieją niewykorzystane zasoby inaczej są wolne moce produkcyjne ;
- korzystamy z popytowego modelu produkcji według J.M.Keynesa (graficznie model 45 stopni) co ma też konsekwencje dla zalecanej przez niego polityki oddziaływania na gospodarkę;

Przedstawmy zatem składniki popytu globalnego, które wyznaczą rozmiary koniecznej produkcji.

Przy założeniu (na razie) braku udziału państwa i handlu zagranicznego, w gospodarce występują dwa główne źródła popytu na dobra i usługi : **popyt konsumpcyjny gospodarstw domowych i popyt inwestycyjny przedsiębiorstw**. Czyli:

$$AD = C + I$$

Gdzie:

AD – popyt globalny

C – popyt konsumpcyjny

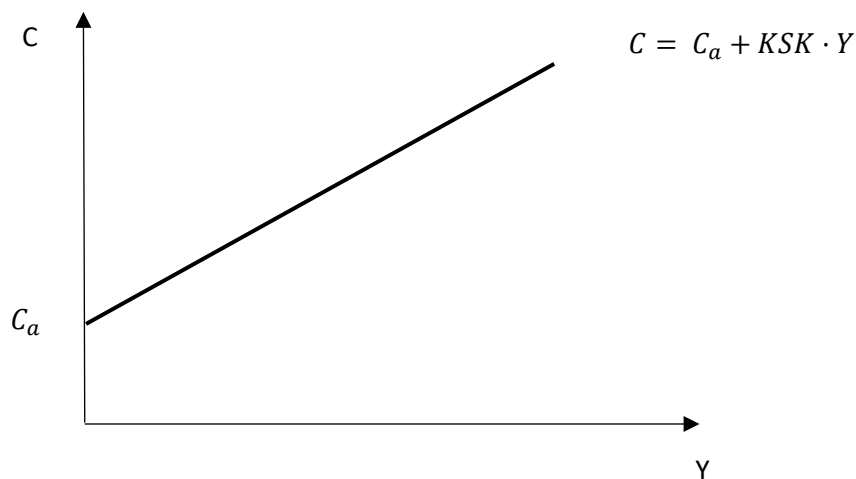
I – popyt inwestycyjny

Rozmiary popytu konsumpcyjnego czyli wydatków gospodarstw domowych na dobra i usługi zależą od:

- **wielkości osiągniętych dochodów przez gospodarstwa domowe**, które uzyskują z tytułu posiadanych przez siebie czynników wytwórczych (praca, ziemia, kapitał oraz płatności transferowe); ich źródłem jest produkcja (patrz ruch okrężny w gospodarce); zakładamy, że popyt konsumpcyjny jest tym większy, im większe są dochody – prosta funkcja konsumpcji; przy ceteris paribus pozostałych czynników;
- **podziału dochodów na wydatki konsumpcyjne i oszczędności** tj. jeżeli *Y* to dochód, to jest on sumą wydatków konsumpcyjnych *C* i oszczędności *S* czyli **$Y = C + S$** ;

podział ten zależy od psychologicznych krańcowych skłonności do konsumpcji (KSK) i oszczędzania KSO; większa skłonność do oszczędzania oznacza mniejszą do konsumpcji; graficznie KSK to kąt nachylenia funkcji konsumpcji w stosunku do osi OX;

- wielkości konsumpcji autonomicznej czyli niezależnej od bieżącego dochodu, powiemy przy dochodzie zerowym; skąd bierzemy środki na te wydatki konsumpcyjne? Otóż z naszych oszczędności, spieniężonych składników majątkowych i wreszcie z zaciąganych kredytów; w modelu, który jest poniżej, **konsumpcja autonomiczna C_a** będzie odmierzona na osi OY, podobnie będzie z pozostałymi wydatkami autonomicznymi;

Na osi OY odmierzać będziemy kolejne składniki popytu globalnego a na osi OX mamy wielkość produkcji i dochodu. **$C = C_a + KSK \cdot Y$ to funkcja konsumpcji**, która określa jej rozmiary i zależy od wielkości konsumpcji autonomicznej i wydatków na konsumpcję z każdej dodatkowej jednostki naszego dochodu tj. $KSK \cdot Y$

Funkcja oszczędności pokazuje wielkość zamierzonych oszczędności, przy każdym poziomie dochodu. Wyprowadza się ją z funkcji konsumpcji i w naszym przykładzie zapiszemy ją wzorem: **$S = -C_a + KSO \cdot Y$** ; graficznie początek jej jest poniżej zera na osi OX na poziomie $(-C_a)$.

Każdą jednostkę dochodu Y dzielimy na KSK + KSO np. z każdej złotówki 80 groszy na konsumpcję a 20 groszy na oszczędności.

Kolejnym składnikiem popytu globalnego jest **popyt inwestycyjny** i wiąże się z zamierzonym lub planowanym przez przedsiębiorstwa powiększeniem zasobów kapitału trwałego (fabryki, maszyny) oraz stanu zapasów. Jego wielkość zależy głównie od przewidywań producentów co

do tempa wzrostu popytu na ich wyroby czy usługi. Zakładamy **autonomiczność popytu inwestycyjnego** czyli, że w każdym momencie zamierzone inwestycje I są niezależne od poziomu bieżącej produkcji i dochodu. Wielkość inwestycji będziemy odmierzać na osi OY. Skoro mamy oszacowane te dwa źródła popytu, to możemy wyznaczyć wielkość popytu globalnego. Ponieważ zakładamy, że popyt inwestycyjny jest stały, to konsumpcja jest jedyną częścią popytu globalnego, która rośnie wraz ze wzrostem dochodu. Graficznie: krzywa popytu globalnego AD jest równolegle przesunięta do krzywej konsumpcji C o wielkość inwestycji I . Mamy zatem planowaną wielkość popytu globalnego, do której producenci powinni dostosować swoją produkcję. W tym momencie widać przydatność analizy rynku. Jeżeli producenci trafnie oszacowali wielkość popytu i dostosowali do niego produkcję, to rynek dóbr i usług osiąga równowagę czyli planowany popyt globalny jest zrównoważony z dostarczoną produkcją i wielkością dochodu. Graficznie przedstawiamy to korzystając z modelu 45 stopni. Punkt przecięcia krzywej popytu globalnego z linią 45 stopni wyznacza tę równowagę (punkt E). Poniżej tego punktu popyt jest większy od wytworzonej produkcji i przedsiębiorstwa dzięki wolnym mocom produkcyjnym zwiększają produkcję lub zmniejszają zapasy wyrobów gotowych; natomiast powyżej punktu E jest nadwyżka wytworzonej produkcji ponad popyt; producenci zmniejszają produkcję lub zwiększają zapasy i w ten sposób rynek wraca do równowagi. Jedynym zatem poziomem produkcji i dochodu, przy którym rynek osiąga równowagę jest poziom Y_0 . Przedsiębiorstwa nie mogą zmieniać cen (patrz założenie o stałości cen). Szybkość dostosowywania się producentów do realiów rynkowych warunkuje osiąganie równowagi.

Powiemy zatem, że przy stałych cenach i płacach krótkookresowa równowaga na rynku dóbr i usług istnieje wtedy, gdy planowane wydatki (popyt globalny) dokładnie zrównują się z rozmiarami faktycznie wytworzonej produkcji i wielkością dochodu, przy którym inwestycje są równe oszczędnościom $I = S$

Pokażmy teraz jak zmiana popytu globalnego wywołana zmianą popytu inwestycyjnego wpłynie na rynek dóbr i usług. Załóżmy, że przedsiębiorstwa zmniejszają wydatki na inwestycje. Wywoła to spadek popytu globalnego a dalej spadnie produkcja i dochód. Graficznie krzywa popytu globalnego AD przesunie się równolegle w dół i równowaga jest teraz przy mniejszym dochodzie. Jednak łączny spadek popytu globalnego jest głębszy niż pierwotny spadek popytu inwestycyjnego. Wynika to stąd, że **ujawnia się tzw. efekt mnożnika**, który inwestycje i pozostałe wydatki autonomiczne powodują.

Mnożnik to stosunek zmiany produkcji w stanie równowagi do powodującej ją zmiany w wydatkach autonomicznych. Informuje o tym, jak zmieni się produkcja przy zmianie w popycie autonomicznym. Jest większy od 1, ponieważ każda zmiana w wydatkach autonomicznych np. w inwestycjach uruchamia dalsze zmiany w popycie konsumpcyjnym.

Można go zapisać jako: stosunek zmiany produkcji do zmiany wydatków autonomicznych np. inwestycji I . Mnożnik inwestycyjny jest tym większy, im większa jest krańcowa skłonność do konsumpcji a mniejsza do oszczędzania.

Kolejnym składnikiem popytu globalnego jest popyt ze strony państwa na określone dobra i usługi, konieczne do realizacji przez państwo określonych funkcji na rzecz obywateli np. edukacja, służba zdrowia i gospodarki.

Wydatki budżetowe są dopływem pieniądza na rynek i oznaczamy je symbolem G .

Czyli wprowadzamy kolejne źródło popytu i teraz popyt globalny równa się:

$$AD = C + I + G$$

Wydatki budżetowe mają charakter autonomiczny i wywołują znane nam już efekty mnożnikowe. Ich wzrost spowoduje zwiększenie o wielkość mnożnika popytu globalnego i dalej wzrost produkcji, bo są wolne moce produkcyjne, a gdy rośnie produkcja to wzrastają dochody podmiotów.

Zródłem finansowania wydatków budżetowych są płacone w gospodarce oficjalnej **podatki**:

- **dochodowe**; od osiągniętych dochodów przez podmioty
- **pośrednie**; od wydatków na dobra i usługi (VAT i AKCYZA).

Zestawienie dochodów budżetowych i wydatków to budżet państwa, który przygotowuje rząd i on odpowiada za jego wykonanie; prowadzi tzw. politykę budżetową inaczej mówimy też fiskalną.

Jeżeli rosną wydatki z budżetu państwa, to popyt globalny wzrasta (efekt mnożnikowy występuje), produkcja i dochód w nowym stanie równowagi zwiększają się. Wydatki państwa odkładamy graficznie na osi OY – przesunięcie równoległe krzywej AD w górę.

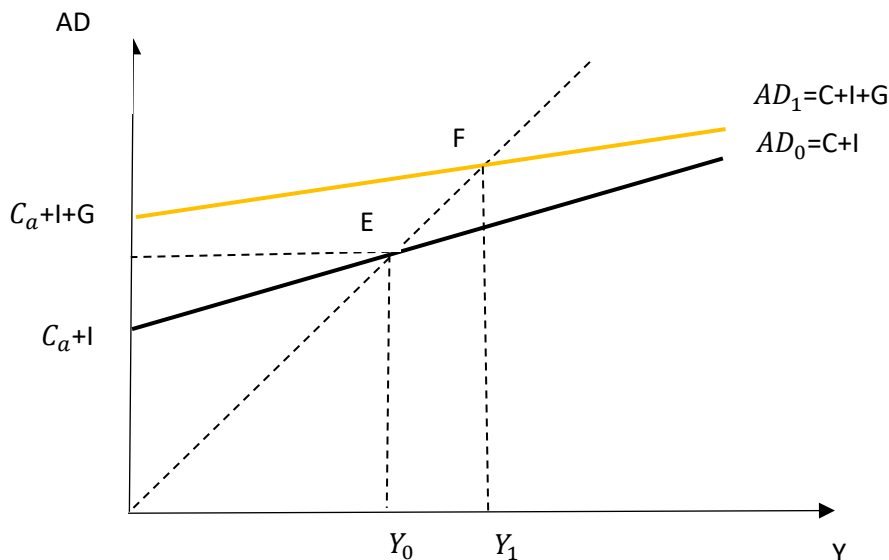
Płacone podatki dochodowe przez podmioty wpływają **na wielkość ich dochodów rozporządzalnych** inaczej jest to dochód, który pozostaje po odliczeniu od całkowitych dochodów podatków bezpośrednich czyli od dochodu (T_d). Gdy podatki rosną, to dochód rozporządzalny maleje; odwrotnie, gdy maleją to dochód rozporządzalny wzrasta. Powoduje oczywiście zmiany w rozmiarach popytu globalnego i produkcji. Po uwzględnieniu podatków: krańcowa skłonność do konsumpcji z dochodu narodowego równa się krańcowej skłonności do konsumpcji z dochodu rozporządzalnego pomnożone przez $(1 - t)$; gdzie t to podatek czyli:

$$KSK' = KSK \cdot (1 - t)$$

Graficznie podatki zmieniają kąt nachylenia krzywej konsumpcji (rośnie gdy maleją, a maleje, gdy wzrastają).

Możemy analizować dla ułatwienia oddzielnie wpływ samych wydatków budżetowych na równowagę oraz podatków. Należy pamiętać, że w gospodarce w każdym czasie mamy do czynienia i z wydatkami budżetowymi i podatkami.

Szczególnym przypadkiem jest tzw. **mnożnik zrównoważonego budżetu**, który oznacza, że wzrost wydatków państwa, któremu towarzyszy taki sam wzrost podatków, powoduje zwiększenie produkcji a w budżecie mamy równowagę. Szerzej o polityce budżetowej będziemy jeszcze mówić.

Współcześnie prawie wszystkie gospodarki na świecie są otwartymi co oznacza, że prowadzą wyminę handlową z innymi krajami.

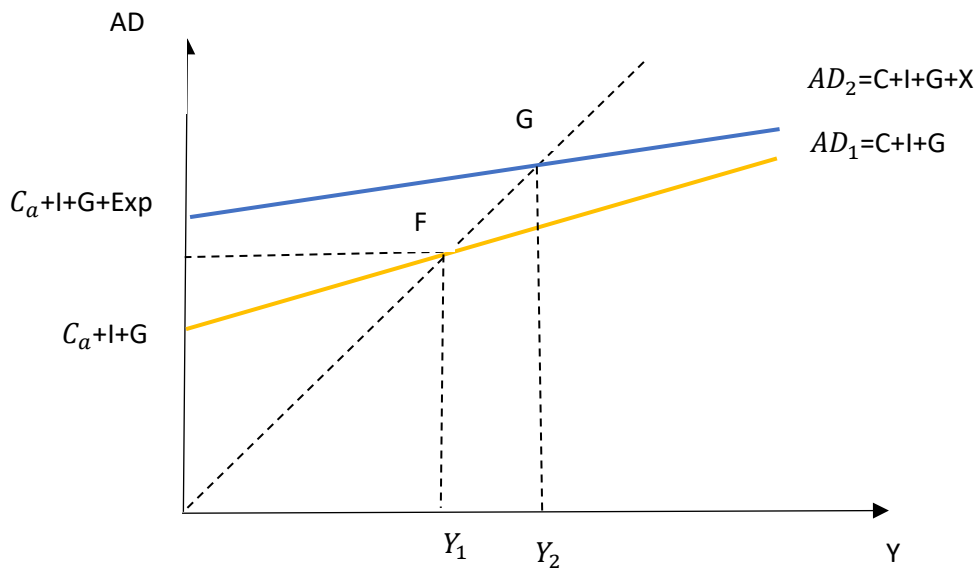
Wprowadzamy zatem do analizy **handel zagraniczny**, który obejmuje **eksport** tj. popyt ze strony zagranicy na towary i usługi danego kraju oraz **import** czyli krajowy popyt zgłaszany na towary i usługi z zagranicy.

Eksport jest wydatkiem autonomicznym czyli nie zależy od dochodów w kraju tylko od dochodów kształtujących się zagranicą oraz od nominalnego kursu waluty krajowej w stosunku do zagranicznej; im słabsza, tym bardziej opłacalny. Eksport zwiększa łączny efekt mnożnikowy w gospodarce.

Import zależy od dochodów krajowych i rośnie, gdy one wzrastają; i od wysokości nominalnego kursu waluty krajowej w stosunku do obcej; silniejsza waluta krajowa to import opłacalny. Wielkość importu zależy od tzw. krańcowej skłonności do importu czyli jaką część każdej dodatkowej jednostki dochodu przeznaczamy na import (graficznie zmienia się kąt nachylenia krzywej AD).

Wzrost eksportu powoduje zwiększenie popytu globalnego i produkcji; impuls ożywczy w gospodarce; import powoduje zmniejszenie popytu globalnego.

Stanem pożądanym jest aby wpływy z eksportu równały się wydatkom na import; gospodarka ma wtedy środki na zakup importu. Jest wówczas równowaga w bilansie handlowym. Różnica między eksportem a importem to **eksport netto**. Jest dodatni, gdy eksport (X) jest większy od importu.

Przedstawiliśmy wszystkie składniki popytu globalnego, który jest determinantą produkcji w czasie krótkim. Chcąc spowodować zmiany w produkcji i dochodach należy oddziaływać właśnie na popyt .

DECYZJE PRODUKCYJNE PRZEDSIĘBIORSTWA W DŁUGIM I KRÓTKIM CZASIE

Najważniejszą prawidłowością w procesie produkcji jest ścisły związek między wielkością produkcji a jej kosztami. Dokonamy teraz bardziej szczegółowej analizy kosztów i ich wpływu na rozmiary produkcji wybierane przez przedsiębiorstwa. Jest to istotne by móc wyjaśnić podejmowane przez nich decyzje produkcyjne w czasie długim i krótkim.

Funkcja produkcji pokazuje zależność między ilością zasobów zużytych do wyprodukowania pewnego dobra a wielkością jego produkcji. Jest zbiorem technicznie efektywnych metod wytwarzania.

Funkcja produkcji pozwala połączyć ze sobą wielkość nakładów z rozmiarami produkcji. Koszty produkcji są jednak obliczane w ujęciu wartościowym. Aby móc przejść od funkcji produkcji do kosztów (i ich krzywych), trzeba znać ceny, po których przedsiębiorca kupuje poszczególne zasoby. Dzięki temu określi koszty produkcji dla każdej technologii i wybierze tę, która zapewni ich najniższy poziom.

Koszty całkowite, przeciętne i krańcowe w długim okresie

Jak już mówiliśmy wszystkie koszty w długim czasie mają charakter zmienny.

Długookresowy koszt całkowity - minimalne koszty wytwarzania różnych wielkości produkcji, gdy przedsiębiorstwo jest w stanie dostosować wszystkie czynniki produkcji.

Długookresowy koszt przeciętny - koszty całkowite podzielone przez wielkość produkcji.

Długookresowy koszt krańcowy - przyrost kosztu całkowitego wywołany zwiększeniem produkcji o jednostkę.

Analiza kształtowania się tych kosztów jest podstawą decyzji producenta.

Jeżeli na osi OY odmierzymy np. wielkość kosztów przeciętnych dla wielkości produkcji na osi OX, to wykreślimy krzywą tych kosztów. **Typowa krzywa kosztów przeciętnych** w długim czasie ma **kształt litery U**. Oznacza to, że koszty dla mniejszej ilości produkcji czyli na początku są wysokie, potem spadają wraz ze wzrostem produkcji i znowu rosną. Taki ich przebieg wynika z osiąganych korzyści ze skali produkcji czyli z wielkości produkcji.

Korzyści ze skali produkcji inaczej rosnące przychody ze skali są wtedy, gdy długookresowe koszty przeciętne spadają wraz ze wzrostem produkcji. **Niekorzyści ze skali produkcji**, gdy koszty te rosną wraz ze wzrostem produkcji. **Stale przychody ze skali produkcji** występują, gdy przy wzroście produkcji koszty te są stałe. Wtedy przeciętny koszt osiąga minimum.

Zależności między długookresowymi kosztami przeciętnymi a krańcowymi:

1. koszty przeciętne spadają, gdy koszty krańcowe są mniejsze od nich ; oraz rosną, gdy krańcowe koszty są większe od nich
2. Koszty przeciętne osiągają minimum dla rozmiarów produkcji, przy których koszt przeciętny zrównuje się z krańcowym ; jest to tzw. **optimum techniczne (najniższego jednostkowego kosztu)**

Podobne zależności występują też między tymi kosztami w krótkim czasie.

Decyzje produkcyjne przedsiębiorstwa w długim czasie,

Dotyczyć będą określenia wielkości produkcji dla której, przy danych kosztach i cenie towaru przedsiębiorstwo osiągnie równowagę inaczey **optimum ekonomiczne**. Czyli maksimum zysku lub minimum straty.

Przedsiębiorstwo wybiera taką wielkość produkcji, dla której spełniony jest warunek krańcowy czyli zrównania się kosztu krańcowego z utargiem krańcowym.

(Marginal Cost = Marginal Revenue)

$$MC = MR$$

oraz produkuje na tym poziomie, o ile cena rynkowa (utarg przeciętny) nie jest niższa od kosztów przeciętnych. Ma wtedy zwrot poniesionych kosztów i zysk. Jeżeli cena będzie niższa od kosztów przeciętnych, to przedsiębiorstwo jest likwidowane. W długim czasie aby przedsiębiorstwo utrzymało się na rynku musi mieć pokryte wszystkie ponoszone koszty.

Reasumując:

- dla wyznaczenia optymalnych rozmiarów produkcji najpierw korzystamy z warunku krańcowego tj. $MC = MR$
- dalej korzystamy z warunku przeciętnego czyli porównania kosztów przeciętnych z ceną i wtedy mamy odpowiedź na pytanie czy te rozmiary produkcji pozwalają osiągnąć maksymalny zysk i tym samym kontynuować działalność w długim czasie.

Podobnie będziemy postępować przy podejmowaniu decyzji produkcyjnych przez przedsiębiorstwo w czasie krótkim.

//Proszę znaleźć w literaturze graficzne przedstawienie zarówno krzywych kosztów jak i równowagi przedsiębiorstwa .

Koszty w krótkim okresie czasu

Długość trwania czasu krótkiego zależy od gałęzi produkcji np. budowa elektrowni i restauracji. O ile w długim czasie wszystkie koszty mogą ulec zmianie, to w krótkim ilość niektórych czynników wytwórczych jest stała czyli ich nakład nie może ulec zmianie.

Dlatego w krótkim okresie wyróżniamy: **koszty stałe** ; występują także wtedy, gdy produkcja wynosi zero i **koszty zmienne** zależne od wielkości produkcji.

Zatem **krótkookresowe koszty całkowite** są sumą kosztów stałych i kosztów zmiennych. Zmiana kosztów całkowitych zależy od kosztów zmiennych.

Krótkookresowe koszty krańcowe są równe przyrostowi kosztów całkowitych o zmianę kosztów zmiennych. Chociaż krzywa kosztów krańcowych ma taki sam przebieg jak dla długiego czasu, to inne są przyczyny ich kształtowania się.

Na ich wielkość ma wpływ **prawo malejących przychodów krańcowych**, które ujawnia się wtedy, gdy wszystkie z wyjątkiem jednego, czynniki produkcji są stałe. Powoduje ono, że od pewnego poziomu nakładów czynnika zmiennego (np. Pracy) jego produktywność krańcowa stale się zmniejsza. Prawo to ma związek z techniką. Zwiększanie liczby pracowników przy stałej ilości maszyn przynosi coraz mniejsze korzyści. Oznacza to, że przedsiębiorstwu opłaca się zwiększać zatrudnienie tego czynnika produkcji, tylko do momentu zrównania się jego produktywności krańcowej z ceną. Na ogół przez **produkcyjność** rozumie się produkt przeciętny (produkcyjność – wydajność) czyli wielkość produkcji podzieloną przez całkowity nakład pracy. Jeżeli krańcowy produkt pracy jest większy od przeciętnego, to zwiększenie nakładu pracy o jednostkę podniesie produkt przeciętny. W przypadku działania prawa malejących przychodów produkt krańcowy szybko spadnie poniżej przeciętnego. W efekcie przy dalszym wzroście liczby zatrudnionych również produkt przeciętny będzie się zmniejszał.

Krótkookresowe koszty krańcowe maleją, ale tylko dopóty, dopóki wzrasta krańcowy produkt pracy. Kiedy pojawiają się skutki prawa malejących przychodów krańcowych, produkt pracy spada a koszty krańcowe zaczynają ponownie rosnać. Wytworzenie kolejnej jednostki produktu wymaga coraz większych nakładów pracy.

Jeżeli czynnik pracy okaże się stałym a kapitał zmiennym to logika rozumowania będzie taka sama.

Przejdźmy teraz do wyznaczenia najpierw optimum technicznego a potem ekonomicznego dla przedsiębiorstwa w czasie krótkim.

W tym celu musimy skorzystać z kategorii kosztów przeciętnych podobnie jak w analizie przedsiębiorstwa dla długiego czasu.

Krótkookresowe przeciętne koszty stałe to koszty stałe podzielone przez wielkość produkcji. Spadają, gdy produkcja rośnie bo taka sama suma rozkłada się na coraz większą produkcję.

Krótkookresowe przeciętne koszty zmienne to koszty zmienne podzielone przez wielkość produkcji. Ich wielkość maleje, gdy rośnie produktywność przeciętna oraz gdy maleją ceny czynników wytwórczych.

Krótkookresowe przeciętne koszty całkowite, które są sumą kosztów stałych i zmiennych, to koszt całkowity podzielony przez wielkość produkcji tj. koszt jednostkowy.

Optimum techniczne jest wtedy, gdy przy danej wielkości produkcji jednostkowy koszt całkowity jest najniższy i zrównuje się z kosztem krańcowym (analogicznie jak w czasie długim).

Decyzje produkcyjne przedsiębiorstwa w krótkim okresie

Mają one na celu określenie rozmiarów produkcji, przy których przedsiębiorstwo osiągnie optimum ekonomiczne czyli równowagę.

Wiemy już jak mamy postępować.

Przedsiębiorstwo ustala najpierw wielkość produkcji na poziomie, przy którym krótkookresowy koszt krańcowy będzie równać się utargowi krańcowemu czyli $SMC = MR$. Następnie sprawdzamy czy podjęcie produkcji ma sens z punktu widzenia ekonomicznego.

W tym celu musimy dla tej wyznaczonej wielkości produkcji ocenić czy firma osiągnie dodatni zysk. Porównujemy zatem rynkową cenę z jednostkowymi kosztami produkcji.

Jeżeli cena jest wyższa od przeciętnego kosztu całkowitego to firma ma pokrycie wszystkich poniesionych kosztów i ma zysk ekonomiczny. Jeżeli jest na ich poziomie to ma zwrot kosztów i zysk normalny; osiąga próg rentowności i produkuje na tym poziomie .

Gdy cena daje pokrycie co najmniej kosztów zmiennych, to przedsiębiorstwo ponosi częściowo stratę ale w krótkim czasie, ze względu na poniesione koszty stałe powinno pozostać na rynku oczekując, poprawy na nim np. wzrostu popytu.

Jeżeli cena będzie niższa od przeciętnego kosztu zmiennego, to powinno zaprzestać produkcję albo okresowo albo całkowicie., aby minimalizować straty.

Podsumowując należy stwierdzić, że w długim czasie przedsiębiorstwo aby utrzymać się na rynku musi pokryć wszystkie poniesione koszty. Natomiast w krótkim czasie może funkcjonować, jeżeli wpływy ze sprzedaży pokrywają tylko koszty zmienne.

Musimy pamiętać o tym, że przedsiębiorstwa funkcjonują w ramach określonych znanych nam już struktur rynkowych, co ma istotny wpływ na ich działalność.

Podobieństwa pomiędzy wolną konkurencją a monopolem sprowadzają się do tego , że:

- cel przedsiębiorstwa w obu tych strukturach jest taki sam czyli osiągnięcie z działalności jak największego zysku; przy spełnieniu warunku : $MC = MR$
- zysk ekonomiczny inaczej nadzwyczajny może być osiągany w tych dwóch strukturach z tym, że w wolnej konkurencji jest kategorią krótkotrwałą (nowe firmy mogą wejść na rynek)

Więcej jest różnic; dotyczą nie tylko liczby firm na rynku i możliwości wejścia i wyjścia z niego (wiemy o tym) ale ponadto :

- w wolnej konkurencji utarg krańcowy równa się cenie a cena jest równa kosztowi krańcowemu; w monopolu cena jest większa od utargu krańcowego i od kosztu krańcowego
- w wolnej konkurencji przedsiębiorstwa nie są w stanie osiągać w długim czasie zysku ekonomicznego, natomiast w monopolu tak
- wolna konkurencja w większym stopniu niż monopol wpływa na wzrost dobrobytu, ponieważ aby utrzymać się na konkurencyjnym rynku musi dbać o poziom kosztów i

wykorzystanie swoich zasobów; monopol z samej swej istoty może zwiększać swe zyski ograniczając produkcję lub podnosząc cenę .

Celem wykładu było udzielenie odpowiedzi na pytanie w jaki sposób przedsiębiorca określa rozmiary swej produkcji i co musi brać przy tym pod uwagę aby osiągnąć zysk . Dokonałismy analizy jego zachowania się w odniesieniu do długiego i krótkiego okresu czasu.

Trzecim i ostatnim podmiotem we współczesnych gospodarkach rynkowych jest państwo. Jego udział jako podmiotu gospodarowania w tych gałęziach, w których jest właścicielem i może bezpośrednio oddziaływać na gospodarkę oraz pośrednio – sfera regulacyjna np. poprzez podatki czy wydatki budżetowe. Kwestią wzbudzającą kontrowersje jest udzielenie odpowiedzi na pytanie ile ma być państwa w tych dwóch formach. Pomijając te dyskusje instytucje państwa mają spełniać rolę służebną wobec gospodarki i społeczeństwa. Szerzej będziemy o tym mówić na kolejnych wykładach z makroekonomii, do których przechodzimy.

Jednak szczególnie obecnie widzimy działania rządów na całym świecie, których celem jest ograniczanie i łagodzenie skutków pandemii. Działania te są istotą funkcji stabilizacyjnej państwa tak w czasach kryzysów jak i nieoczekiwanych szoków, z jakim mamy obecnie do czynienia. O ile kryzysy można przewidywać, bo wzrost gospodarczy cechuje się zmiennością, inaczej fluktuacjami czy też wahaniem koniunktury gospodarczej, to szoków nie da się przewidzieć; są to zdarzenia nieoczekiwane i nie można ich przewidzieć. Z taką sytuacją mamy obecnie do czynienia. Funkcja stabilizacyjna nie wyczerpuje oczywiście istoty państwa w gospodarce. Jednak obecnie najbardziej ją sobie uświadamiamy. Bardziej szczegółowo będziemy o tym jeszcze mówić na kolejnych wykładach.

Zachęcam Państwa do przyjrzenia się modelom równowagi przedsiębiorstwa dla długiego i krótkiego czasu. Z pewnością będzie to pomocne w zrozumieniu przedstawionych zagadnień.

Proszę skorzystać z : Begg D., Fischer St., Dornbusch R., Mikroekonomia PWE 2003 s.206 i 214. Lub z innych pozycji literatury przedmiotu wskazanych w sylabusie.

PODSTAWY TEORII PRODUCENTA - TEORIA PODAŻY

Producent (przedsiębiorstwo) jest obok konsumenta (gospodarstwa domowego) podstawowym podmiotem gospodarowania. Celem jego działalności jest osiągnięcie **zysku** z jej prowadzenia. Zysk całkowity jest różnicą między utargiem (przychodem) czyli ilością sprzedanych towarów lub usług pomnożoną przez ich cenę a kosztami poniesionymi na ich wytworzenie. Zysk jest podstawową kategorią gospodarki rynkowej. Przedsiębiorstwa dążą do jego maksymalizacji.

Rozpoczynamy analizę zachowania się producenta; tj. udzielenia odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób określa on rozmiary produkcji dóbr i usług tak, aby przy określonych kosztach produkcji osiągać zysk.

Zacznijmy od istoty i rodzajów przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwo jest wyodrębnioną pod względem ekonomicznym jednostką prowadzącą działalność produkcyjną, handlową lub usługową. Odrębność ekonomiczna oznacza wydzielenie określonego majątku, pokrywanie wydatków z własnych przychodów i posiadanie w banku odrębnego rachunku. Formalnym wyrazem odrębności ekonomicznej jest **osobowość prawna** czyli zdolność do zawierania umów i wstępowania w stosunki cywilno-prawne z innymi podmiotami. Organizacyjnym wyrazem odrębności jest sprawowanie zarządzania przez kierownictwo według zasad ustalonych w statucie przedsiębiorstwa oraz w jego regulaminach wewnętrznych.

Przedsiębiorstwa są różnicowane :

- pod względem rozmiarów: małe, średnie, duże
- form własności: prywatne, państwowe, spółdzielcze, komunalne, pracownicze
- struktur organizacyjnych: przedsiębiorstwo jednozakładowe czy wielozakładowe

W gospodarce rynkowej dominują przedsiębiorstwa prywatne i w znacznej mierze o własności wieloosobowej. Główną formą organizacyjną przedsiębiorstw prywatnych jest **spółka** czyli umowa, na mocy której wspólnicy podejmują wspólną działalność gospodarczą i dążą do określonego celu.

Mogą to być spółki działające w oparciu o prawo cywilne, które nie mają osobowości prawnej lub spółki prawa handlowego .

Spółki działające w oparciu o kodeks handlowy dzielą się na:

- **spółki osobowe**
tutaj głównie **jawne** np. w usługach lekarskich, księgowych czy prawniczych; istotny jest skład osobowy i zaufanie klientów; odpowiedzialność nieograniczona; nie mają osobowości prawnej,

- **spółki kapitałowe**

jest to najczęstsza forma organizacji dużych przedsiębiorstw; wyróżniamy: spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjne; mają osobowość prawną i istotnym jest wkład kapitału.

W celu wytworzenia dóbr lub usług przedsiębiorca ponosi wydatki na zakup surowców, maszyn, siły roboczej, są to **koszty produkcji** (nakłady). Wydatki te w praktyce występują jako **koszty księgowowe**. Z punktu widzenia teorii ekonomii takie ujęcie kosztów okazuje się nie w pełni adekwatne.

KOSZTY KSIĘGOWE A EKONOMICZNE

Kosztem księgowym jest faktycznie poniesiony wydatek, za którym idzie przepływ pieniądza, udokumentowany fakturą (ex post), jest to **koszt jawny** inaczej **explicite**.

Natomiast ekonomiści posługują się szerszym rozumieniem kosztów i dla nich koszt produkcji jest **kosztem alternatywnym** inaczej utraconych możliwości czyli to równowartość dochodów, które dany czynnik produkcji mógłby przynieść, gdyby wykorzystano go w innym możliwie najlepszym zastosowaniu. Oprócz zatem kosztów faktycznie poniesionych (jawnych) uwzględniają także tzw. koszty domniemane (implicite), niejawne, za którymi nie idzie wydatek pieniężny. Suma tych kosztów to **koszt ekonomiczny**.

Koszty domniemane to takie, których przedsiębiorstwo faktycznie nie ponosi, lecz które teoretycznie mogłoby ponosić, gdyby musiało np. korzystać z kredytów czy wynajmu lokali.

Powstają one, gdy w działalności przedsiębiorstwa zaangażowane są np. czynniki produkcji będące własnością przedsiębiorcy np. ziemia, lokal czy sama jego praca. Trzeba je zatem *ex ante* czyli przed rozpoczęciem produkcji oszacować. Ważnym rodzajem kosztu ukrytego, który pojawia się niemal we wszystkich przedsiębiorstwach, jest koszt alternatywny kapitału finansowego zainwestowanego w firmę. Oprócz zasobów kapitału przedsiębiorca wnosi też w działalność swoje umiejętności i zdolności zwane przedsiębiorczością, która jest specyficznym czynnikiem produkcji. Dlatego wycenia się to wliczając w ekonomicznie pojmowane koszty tzw. **zysk normalny** czyli minimum zysku, który pozwoli zatrzymać przedsiębiorcę na rynku.

Skoro księgowi i ekonomiści w odmienny sposób liczą koszty produkcji, to także inaczej wyliczają zysk.

Zysk księgowy: różnica między utargiem całkowitym a kosztami księgowymi (jawne)

Zysk ekonomiczny: różnica między utargiem całkowitym a kosztami ekonomicznymi (jawne i ukryte)

Zysk ekonomiczny jest miarą **rentowności** prowadzonej działalności i określa się go mianem zysku nadzwyczajnego. Natomiast osiąganie zysku normalnego jest uznawane w ocenie rentowności za zysk zerowy.

Po wskazaniu różnic w pojmowaniu kategorii kosztów między księgowymi a ekonomistami przejdźmy teraz do **klasyfikacji kosztów**.

Ze względu na ich rodzaj wyróżniamy :

1. koszty osobowe czyli wynagrodzenia za pracę
2. materiałowe; zużyte surowce, energia itp.
3. amortyzacja majątku trwałego czyli zużycia maszyn i innych urządzeń

Według kryterium sposobu powiązania z produktem:

- a) koszty bezpośrednie – odnoszone do konkretnego wyrobu np. płace bezpośrednie, materiały
- b) koszty pośrednie – nie można ich odnieść do konkretnego wyrobu np. amortyzacja, zużycie energii, koszty administracyjne itp.

W analizie działalności przedsiębiorstwa ważnym jest podział kosztów ze względu na ich zależność od rozmiarów produkcji. Z tego punktu widzenia dzielimy je na:

1. stałe – niezależne od wielkości produkcji np. konserwacja maszyn, amortyzacja, płace administracji;
2. zmienne – zależne od wielkości produkcji. wynagrodzenie pracowników bezpośrednio produkcyjnych, zużycie surowców ;

W długim okresie czasu wszystkie koszty są zmiennymi.

Skoro znamy już rodzaje kosztów z którymi mamy do czynienia w działalności firmy, to dla przedsiębiorstwa istotna jest odpowiedź na dwa pytania :

1. jak przy danych rozmiarach produkcji kształtują się koszty wytwarzania?
2. ile wyniesie utarg ze sprzedaży?

Koszty produkcji zależą od zastosowanej technologii, potrzebnych czynników wytwórczych oraz ich cen. Natomiast utarg zależy od kształtowania się krzywej popytu na produkty przedsiębiorstwa. Krzywa ta określa cenę, przy której dana wielkość produkcji może być sprzedana.

Wielkość produkcji zależy zatem od **kosztów i utargów** natomiast zysk jest nadwyżką utargu nad kosztami. Dlatego analizując zmiany kosztów i utargu zachodzące pod wpływem zmian wielkości produkcji i sprzedaży, przedsiębiorstwa są w stanie ustalić takie rozmiary produkcji, przy których osiągną maksymalny zysk. Stąd potrzebna jest analiza czynników wpływających na utarg i koszty.

W tym celu wprowadzimy pojęcie : **kosztu krańcowego (MC) i utargu krańcowego(MR)**.

Koszt krańcowy to przyrost kosztów całkowitych wywołany wzrostem produkcji o jednostkę. **Utarg krańcowy** stanowi zmianę utargu całkowitego wywołaną zwiększeniem sprzedaży o kolejną jednostkę.

Zależność kosztów krańcowych od wolumenu produkcji wygląda różnie w rozmaitych przedsiębiorstwach i gałęziach np. w kopalni węgla, w której złoża są bliskie wyczerpywaniu się koszty krańcowe rosną wraz ze wzrostem produkcji. Dlatego przebieg krzywej kosztów krańcowych w wyrażeniu graficznym może być różny (proszę znaleźć w dostępnych podręcznikach).

Wielkość utargu całkowitego i krańcowego zależą od kształtowania się popytu na produkty danego przedsiębiorstwa. Kształt krzywej utargu krańcowego zależy wyłącznie od kształtu krzywej popytu.

Porównanie kosztu i utargu całkowitego oraz kosztu i utargu krańcowego są dwoma różnymi sposobami analizy tego samego problemu : czyli wyboru optymalnej wielkości produkcji , przy której osiąga się zysk maksymalny lub minimalną stratę. Ekonomiści częściej korzystają z analizy marginalnej.

Optymalna wielkość produkcji to ta, **dla której utarg krańcowy jest równy kosztowi krańcowemu czyli spełniony jest warunek: $MC = MR$** graficznie to punkt przecięcia krzywej utargu krańcowego z krzywą kosztu krańcowego, gdy na osi OX mamy wielkość produkcji a na osi OY koszt i utarg krańcowy. Jeżeli przy tej wielkości produkcji występują zyski to należy kontynuować produkcję, gdy straty to rozważyć czasowe zaniechanie produkcji lub likwidację przedsiębiorstwa. Tak długo jak utargi krańcowe są większe od kosztów krańcowych, to firma powinna zwiększać produkcję. Natomiast zmniejszać produkcję, gdy koszty krańcowe są większe od utargu krańcowego.

Mamy już możliwość wyznaczenia poziomu produkcji, który zapewnia osiągnięcie zysku maksymalnego. Spełnienie warunku zrównania się utargu krańcowego z kosztem krańcowym wyznacza go.

//Mając już tę wiedzę możemy przejść do analizy bardziej szczegółowej, co będziemy realizować na kolejnym wykładzie.

Zalecana literatura przedmiotu :

1/ N.G.Mankiw, M.P.Taylor , Mikroekonomia PWE 2009 s.341-369

2/D.Begg.S.Fischer, R.Dornbusch, Mikroekonomia PWE 2003 i kolejne wydania, s.163-190

PODSTAWY WYBORU KONSUMENTA

Decyzje podejmowane przez konsumenta (gospodarstwo domowe) dotyczące wyboru nabywanych na rynku dóbr i usług mają swoje odzwierciedlenie w wielkości i strukturze popytu oraz dostarczonej podaży przez producentów.

Dlatego istotnym jest udzielenie odpowiedzi na pytanie czym kierują się konsumenci w swoich wyborach.

Celem gospodarstwa domowego jest maksymalizacja użyteczności (satysfakcji) ze spożycia koszyka dóbr i usług, które może nabyć przy danym dochodzie nominalnym i poziomie cen oraz z czasu wolnego. Osiągnięcie tego celu wymaga podejmowania decyzji dotyczących:

1. Wyboru struktury konsumpcji bieżącej
2. Wyboru ilości czasu pracy i czasu wolnego
3. Wyboru pomiędzy konsumpcją bieżącą a przyszłą, co oznacza podział bieżącego dochodu na wydatki i oszczędności

1. Wybór struktury konsumpcji bieżącej

Na zachowanie się konsumenta mają wpływ :

- dochód nominalny
- ceny dóbr i usług
- gusty, preferencje i upodobania, co pozwala uszeregować dobra według stopnia satysfakcji jakiej dostarczają
- założenie behawioralne, według którego konsumenci starając się zaspokoić potrzeby wybierają koszyk dóbr i usług, który daje im największą satysfakcję

Przedmiotem wyboru są liczne dobra i usługi zgodnie z gustami konsumentów. Wybory te są jednak ograniczone **dochodem realnym** (dochód nominalny podzielony przez poziom cen). Oznacza to, że z każdym wyborem łączy się koszt alternatywny (in. utraconych możliwości). Jednocześnie konsument przy tych ograniczeniach dąży do maksymalizacji użyteczności całkowitej (zadowolenia) z konsumpcji określonej struktury dóbr i usług.

Preferencje konsumenta możemy przedstawić za pomocą **krzywej obojętności** (jednakowej użyteczności) (indifference curve). Obrazuje ona różne kombinacje dwóch dóbr lub usług dające ten sam poziom użyteczności całkowitej (obydwa dobra są tak samo ważne).

Jeżeli na osi OY oznaczymy jakiś dobro np. obuwie a na osi OX książki, to przesuwając się wzdłuż po krzywej (nachylonej ujemnie) każdy punkt na niej oznacza taką samą użyteczność. Czy np. konsument nabędzie więcej par obuwia przy mniejszej liczbie książek lub odwrotnie, to zadowolenie będzie takie samo. Można wykreślić całą mapę krzywych obojętności dla różnorodnych dóbr i usług. Ich przesunięcie na wyżej położoną w stosunku do początku układu współrzędnych oznacza więcej nabywanych dóbr, co jest możliwym przy wzroście dochodu a to oznacza wzrost dobrobytu. Ujemne nachylenie krzywej oznacza, że wzrost ilości jednego dobra powoduje spadek ilości drugiego dla utrzymania stałego poziomu użyteczności konsumenta. Przesuwając się po krzywej konsument zastępuje (substytuuje) jedno dobro drugim, zachowując taki sam poziom zadowolenia ze spożycia tych różnych kombinacji dóbr i usług. W miarę przesuwania się wzdłuż krzywej (w prawo) jej nachylenie się zmniejsza i staje się bardziej płaska, ponieważ wraz ze zmianą ilości dóbr zmienia się ich

stosunek wymienny (stopa substytucji). Stosunek ten zmniejsza się czyli, że z mniejszej ilości np. dobra Y zrezygnuje dla większej ilości dobra X. Użyteczność dodatkowej jednostki dobra X jest coraz mniejsza. **Zatem im większą ilością danego dobra dysponuje konsument, tym mniej warta jest dla niego kolejna jego jednostka.** Mówimy o malejącej użyteczności krańcowej (marginal utility). Przy czym użyteczność krańcowa to przyrost użyteczności całkowitej (zadowolenia) uzyskany ze spożycia kolejnej jednostki danego dobra. Nachylenie krzywej obojętności zależy od krańcowej stopy substytucji (marginal rate of substitution) czyli od stosunku, według którego nabywca jest skłonny wymienić jedno dobro na drugie.

Mapa krzywych obojętności mówi o preferencjach konsumenta i tego co chciałby nabyć w swoim koszyku dóbr i usług. Jednak wybór krzywej obojętności jest ograniczony przez dochód nominalny oraz poziom cen dóbr X i Y. **Zmiana ceny dobra wywołuje dwa efekty:**

- dochodowy, bo zmienia się siła nabywcza konsumenta (graficznie krzywa obojętności przesuwa np. w prawo, gdy cena dobra maleje, bo wtedy dochód realny rośnie)
- substytucyjny, bo zmiana ceny skłania do zmiany wyboru dobra, np. zwiększenie ilości tańszego dobra a mniej droższego (graficznie ruch po krzywej obojętności); zmienia się zatem krańcowa stopa substytucji

Upodobania konsumenta trzeba skonfrontować z ograniczeniem budżetowym, które określa różne kombinacje dóbr i usług dostępnych dla konsumenta. Graficznie przedstawia je linia budżetowa. Położenie jej jest określone przez jej punkty krańcowe np. A i K. Punkt A wskazuje maksymalną ilość obuwia odmierzaną na osi OY, które można nabyć rezygnując całkowicie z książek. Punkt K pokazuje ile można kupić książek rezygnując z obuwia. Łącząc obydwa punkty otrzymujemy linię budżetu. Pomiędzy tymi punktami są bardziej zrównoważone proporcje wydatków na obuwiu i książkach.

Założmy, że:

$$D_k = Q_x \cdot C_x + Q_y \cdot C_y$$

Gdzie:

D_k – dochód konsumenta

Q_x – ilość dobra X

C_x – cena dobra X

Q_y – ilość dobra Y

C_y – cena dobra Y

Nachylenie linii budżetowej zależy do stosunku cen obu dóbr. Stosunek wymienny między dobrami wzdłuż linii budżetu jest odwrotnością relacji ich cen.

Optymalny zatem koszyk dóbr i usług oznacza, że stosunek wymienny między dobrami, które chce nabyć konsument zgodnie z jego preferencjami, powinien być dokładnie równy stosunkowi cen tych dóbr. Wybierając, konsument porównuje zatem użyteczność dóbr z ich ceną. Maksimum użyteczności całkowitej osiąga, gdy stosunek użyteczności krańcowych tych dóbr zrówna się ze stosunkiem ich cen i musi być taki sam dla wszystkich dóbr znajdujących się w koszyku optymalnym. Powiemy wtedy, że konsument osiągnął stan równowagi czyli maksimum zadowolenia z konsumpcji. Konsument płaci za dobro lub usługę tyle ile jest gotów zapłacić (tyle jest dla niego wartość). Graficznie będzie to punkt styczności krzywej obojętności z linią ograniczenia budżetowego.

Natomiast o nadwyżce konsumenta powiemy wówczas, gdy płaci mniej za dobro niż był gotów zapłacić.

O ile w XIX wieku autorzy teorii zachowań konsumenta zakładali mierzalność użyteczności to współcześnie teoria ekonomii posługuje się raczej analizą krzywych obojętności. Możemy korzystać z tych dwóch metod, które pozwalają nam analizować wybory dokonywane przez konsumenta.

Wybór koszyka nabywanych dóbr i usług zgodnie z gustami i przy ograniczoności dochodów jest podstawowym jakimś dokonują konsumenci i w ten sposób realizują funkcję konsumpcyjną, czyli zaspokajają swoje potrzeby. Do realizacji tego celu niezbędnym jest osiągnięcie dochodu. Zasadniczym źródłem osiągnięcia dochodu jest dochód z pracy. Dochodzimy teraz do kolejnego wyboru dokonywanego przez konsumenta:

2. Wybór między czasem pracy i dochodem z niej a czasem wolnym i korzyścią z niego

Można również przy pomocy krzywej obojętności dokonać analizy dokonywanego wyboru. Porównuje się korzyść z pracy mierzoną stawką oferowanej płacy z użytecznością czasu wolnego (wypoczynku). Można zauważyć, że przy relatywnie niskich płacach, jej wzrost powoduje wzrost podaży pracy. Natomiast przy odpowiednio wysokich stawkach płac, ich wzrost powoduje spadek podaży pracy. Ujawniają się tutaj dwa efekty :

- substytucyjny; który przy niższych płacach rośnie, ponieważ łatwiej zrezygnujemy wtedy z określonej ilości jednostek czasu wolnego na rzecz pracy; podaż pracy rośnie
- dochodowy; przy wyższych płacach, rośnie popyt na czas wolny co oznacza, że podaż pracy maleje

Wielkość tych efektów zależy od konkretnego rynku pracy np. wielkości stopy bezrobocia jak i innych poza płacą czynników np. demograficznych czy też możliwością osiągnięcia pozapłacowych dochodów np. zasiłków dla bezrobotnych.

3. Wybór między konsumpcją bieżącą a przyszłą jest także istotnym dla gospodarstw domowych.

Konsumpcja przyszła zależy głównie od naszych dzisiejszych oszczędności. Nie wszyscy mogą liczyć na spadek.

Wybór ten ma swoje ograniczenia. Są to:

- dochód
- wysokość stopy procentowej

Pamiętając o założeniu *ceteris paribus* wzrost dochodów prowadzi do wzrostu oszczędności; co jednak nie znaczy, że przy mniejszych dochodach nie można oszczędzać. Jedni przy tym samym dochodzie mogą być bardziej oszczędni a inni mniej. Nasze dzisiejsze oszczędności będą źródłem konsumpcji przyszłej (naszej lub spadkobierców).

Wysokość stopy procentowej jest miarą korzyści z oszczędzania. Istnieje dodatnia zależność między stopą procentową a oszczędnościami.

Oszczędności gospodarstw domowych lokowane najczęściej w systemie bankowym są ważnym źródłem finansowego zasilania dla gospodarki.

Reasumując należy podkreślić, że to konsumenci poprzez swoje wybory, decydują o wielkości i strukturze podaży dostarczanej przez producentów. Gospodarka rynkowa jest uwarunkowana stroną popytową. Jest to więc rynek nabywczy.

PRZYKŁADOWE POLECENIA DO TEMATU WYKŁADU

1. Co przedstawia krzywa obojętności ? Dlaczego ma nachylenie ujemne?

przedstawia wszystkie kombinacje dwóch dóbr dające konsumentowi taką samą całkowitą użyteczność, ponieważ w każdej z tych kombinacji jakiegokolwiek zmniejszenie ilości jednego dobra zostaje zrekompensowane odpowiednim zwiększeniem ilości drugiego dobra.

Krzywa ma nachylenie ujemne, ponieważ aby zwiększyć ilość jednego dobra, należy zredukować ilość drugiego

2. Jak rozumiesz równowagę konsumenta?

To taki stan (struktura konsumpcji), gdy konsument maksymalizuje użyteczność konsumowanych dóbr przy danym dochodzie i cenach dóbr

3. Jaki wniosek wynika z prawa malejącej użyteczności krańcowej?

Wraz ze zwiększaniem się ilości dobra, każde kolejne jest coraz mniej użyteczne.

4. Użyteczność całkowita rośnie wraz ze wzrostem ilości konsumowanego dobra , zaś użyteczność krańcowa maleje

5. Kształt i położenie krzywych obojętności konsumenta są określone przez:

(zaznacz właściwą odpowiedź)

- wyłącznie preferencje konsumenta
- preferencje konsumenta i realny jego dochód
- **preferencje konsumenta, wysokość jego dochodów oraz ceny nabywanych przez niego dóbr i usług**
- ceny nabywanych przez niego dóbr i usług oraz ich krańcową stopę substytucji

6. Załóżmy, że dochód konsumenta wynosi 50 złotych. Posiłek kosztuje 20 złotych a bilet do kina 10 złotych. Wykreśl linię budżetu i wskaż optymalny koszyk dóbr.

2 posiłki – 1 bilet

1 posiłek – 3 bilety

0 posiłków – 5 biletów

7. Kiedy powiesz, że konsument uzyskał nadwyżkę? Podaj przykład takiej sytuacji.

Wtedy, gdy konsument nabył dane dobro za cenę mniejszą niż był gotów zapłacić.

Konsument jest skłonny zapłacić 10 zł za pierwszą pomarańczę. Ponieważ zaspokoił już w części swoją potrzebę, za drugą pomarańczę jest skłonny zapłacić już tylko 8 zł, za kolejną 6 zł itd. Jednak cena rynkowa jest stała, więc konsument płaci za poszczególne pomarańcze tyle samo. Jeżeli cena pomarańczy wynosi 3 zł, wówczas konsument kupi 4 pomarańcze, płacąc 12 zł. Piątej już nie kupi, ponieważ cena jaką byłby skłonny zapłacić wyniesie 2 zł i będzie niższa od ceny rynkowej pomarańczy. Innymi słowy cena przewyższa wartość, jaką konsument przypisuje tej jednostce dobra.

Zalecanym źródłem do powyższego tematu może być :

1/. D.Begg, St.Fischer, R.Dornbusch : Mikroekonomia ,PWE 2003 , rozdział VI , s. 134-158

STRUKTURY RYNKOWE

Nim przejdziemy do rozważań dotyczących osiągania równowagi przez konsumenta i producenta przyjrzyjmy się najpierw modelom rynku inaczej struktur rynkowych, które determinują postępowanie zarówno nabywców jak i sprzedawców.

Struktura rynku pozwala opisać sposób zachowania się nabywców i sprzedawców charakterystyczny dla danego typu rynku.

W gospodarce rynkowej można wyróżnić cztery podstawowe modele rynku :

- konkurencję doskonałą (czystą) inaczej wolna konkurencja
- monopol czysty (absolutny)
- konkurencję monopolistyczną
- oligopol

Przedstawmy główne cechy powyższych struktur rynkowych.

Wolną konkurencję wyróżnia :

1. duża liczba uczestników rynku; tak po stronie nabywców jak i małych, niezależnych przedsiębiorstw; żaden z podmiotów nie ma samodzielnego wpływu na rynek;
2. jednorodny (ujednolicony) produkt u wszystkich sprzedawców; oznacza to, że przy danej, stałej cenie konsumentowi jest obojętnym, od którego producenta nabywa towar (doskonałe substytuty);
3. cena kształtująca się na rynku (cenobiorczość); jest rezultatem popytu i podaży; pojedyncze firmy nie mają kontroli nad cenami wyrobów i są cenobiorcami; mogą się do niej dostosować a to oznacza, że konkurencja cenowa tym samym wypiera z rynku producentów, którzy wytwarzają za drogo;
4. pełna swoboda przepływu kapitału między różnymi dziedzinami produkcji; to łatwość wejścia i wyjścia producenta z rynku danego wyrobu; nie ma w tym żadnych barier co pozwala uniknąć pokusie zмовы przedsiębiorstw
5. brak konkurencji niecenowej czyli opartej na reklamie, promocji, bo ten sam produkt jest wytwarzany
6. doskonała informacja nabywcy o jakości towaru, co pozwala mu uznać, że identyczne wyroby różnych producentów są faktycznie takie same

Rolnictwo jest przykładem tej struktury rynku.

Rynek wolnokonkurencyjny sprzyja nabywcom, bo mają wybór do palety takich samych dóbr wytwarzanych przez różnych producentów; natomiast producenci muszą wykazać się szczególną dbałością zarówno o jakość jak i cenę (koszty wytwarzania) towarów, są cenobiorcami i mają do czynienia z poziomą krzywą popytu przy danej cenie (popyt doskonale elastyczny).

Przeciwieństwem wolnej konkurencji jest **czysty monopol**. Na takim rynku występuje:

1. jeden sprzedawca (producent) ; nie ma zatem konkurenta
2. produkt jest unikatowy czyli brak substytutów, kupujący musi nabyć go od monopolu lub obyć się bez niego

3. skoro jest jedyny producent towaru to jest cenotwórcą, czyli określa wysokość ceny i ma nad nią kontrolę
4. brak możliwości wejścia na rynek; są zatem bariery ekonomiczne, technologiczne i prawne uniemożliwiające konkurentom wejście na ten rynek
5. dobrowolna reklama; ma ona jednak bardziej charakter *public relations* a nie ma charakteru konkurencyjnego

Z czystym monopolem możemy mieć do czynienia w zakresie usług komunalnych np. dostarczanie wody, gazu, energii elektrycznej. Dla porównania z konkurencją doskonałą **monopol czysty** określa się mianem **konkurencji niedoskonałej**.

W sferze gospodarczej częściej mamy do czynienia z jeszcze dwiema pośrednimi przypadkami konkurencji niedoskonałej. Pierwszym z nich jest : **konkurencja monopolistyczna**. Ta struktura rynku ma cechy zarówno czystej konkurencji jak i absolutnego monopolu. Są to:

1. względnie duża liczba uczestników rynku tak po stronie producentów jak i nabywców;
2. zróżnicowanie produktu, firmy wytwarzają bliskie lecz nie doskonałe substytuty co oznacza, różnice nie tylko fizyczne produktów ale także różnice takie jak : opakowanie towaru, reputacja firmy czy jego lokalizacja; stąd też ustala się dla niego odrębna cena; o ile obecność dużej liczby firm na danym rynku skłania do konkurencji to zróżnicowanie produktu daje możliwość mierzenia siły monopolu
3. wpływ na cenę ograniczony dla każdego z przedsiębiorstw; kontrola cen zależy od stopnia zróżnicowania produktu i od liczby i bliskości konkurentów; decyzje jednego przedsiębiorstwa nie wpływają na zachowanie innych
4. łatwe wejście na rynek , ale trudniejsze niż w przypadku konkurencji doskonałej co spowodowane jest zróżnicowaniem produktu
5. konkurencja niecenowa (konieczna reklama) co jest istotnym przy zróżnicowaniu produktów, gdyż w tym przypadku silną jest konkurencja w sferach innych niż cena; ważnym jest tutaj znak firmowy (logo) i przywiązanie do niego co umożliwia odróżnienie danego produktu od innych, reklama i promocja oddziałują na nabywcę

Z taką strukturą rynku możemy mieć do czynienia w handlu detalicznym, w produkcji mebli, obuwiu czy biżuterii.

Najczęściej spotykanym rynkiem- jego modelem od lat 30-tych XX wieku jest **oligopol**.

Cechuje go :

1. mała liczba firm działających na danym rynku (duopol- tylko dwie); działania jednej mają wpływ na pozostałe; wyraźna współzależność firm jest cechą oligopolu
2. produkt ujednolicony np. stal, miedź, materiały budowlane lub zróżnicowany taki jak: samochody, mydła czy papierosy
3. współzależność cenowa, wyraża się wspólną polityką cenową konieczną aby uniknąć wojny cenowej i strat dla wszystkich firm, dlatego firmy zawierają porozumienia cenowe, zgodnie z którymi wszystkie razem podnoszą lub zmniejszają ceny (np. OPEC)
4. wejście na rynek dla nowych firm utrudnione ale nie niemożliwe; wiąże się to z posiadaniem przez istniejące już firmy na rynku patentów czy podstawowych surowców; także uznana już pozycja dotychczasowych firm i reklama utrudniają wejście nowym
5. konkurencja niecenowa (reklama) nabiera szczególnego znaczenia wobec ryzykownej i nieefektywnej konkurencji cenowej; istotną rolę odgrywa w niej znak firmowy towaru i jego atrakcyjność oraz konkurencja za pomocą jakości, ważna na rynku przy zróżnicowanych

produktach; natomiast przy produktach standardowych (ujednoliconych) istotna jest reklama na zasadach przyjaznego odnoszenia się do siebie przedsiębiorstw

Granice między tymi dwiema omówionymi pośrednimi typami struktur rynkowych są nieostre o czym należy pamiętać. Współcześnie mamy do czynienia z różnymi **formami rynku oligopolistycznego** takim jak : **kartel, syndykat, trust, koncern, konglomerat** czy **holding**.

Przedsiębiorstwa działające w warunkach konkurencji niedoskonałej mają do czynienia z malejącą krzywą popytu na swoje produkty. Nie mogą sprzedać tyle ile chcą po danej cenie; muszą pamiętać o tym, że popyt na ich wyroby maleje, gdy ich cena wzrasta a ta zależy od ilości wytworzonych i sprzedanych produktów.

W każdej gospodarce występują przedstawione struktury rynku .W żadnej natomiast nie ma czystych form ani konkurencji doskonałej, ani też absolutnego monopolu. Można je opisywać zarówno od strony producenta (tak jak na tym wykładzie) jak i od strony nabywcy. Taka sama jak omówiona różnorodność struktur rynkowych istnieje także po stronie kupującego. Jednak tutaj decyduje wyłącznie liczba kupujących. I tak ogromna ich liczba charakteryzuje czystą konkurencję. **Monopson** oznacza, że mamy wielu małych dostawców a tylko jednego odbiorcę. Konkurencja monopsonowa jest wtedy, gdy na rynku jest duża liczba kupujących. Jeżeli na rynku mamy kilku nabywców, to mamy do czynienia z oligopsonem.

W gospodarce istnieje wiele różnych powiązań między sprzedającymi i kupującymi co widać w przedstawionych modelach rynku.

Zróżdła:

1/ R. Milewski : Podstawy ekonomii ,PWN 2020, s.203-204

RÓWNOWAGA RYNKOWA, ELEMENTY ANALIZY RYNKU

CETERIS PARIBUS – oznacza założenie o niezmienności pozostałych czynników, warunków, elementów, okoliczności itp., które wpływają na badane zjawisko [ekonomiczne](#). Jest to zatem świadome uproszczenie rozumowania, które pozwala na badanie zależności między dwiema zmiennymi.

W ekonomii najczęściej używa się tego zwrotu w znaczeniu "przy pozostałych czynnikach niezmiennych". Praktycznie oznacza tworzenie warunków, które są na tyle stabilne, aby można było uznać wyniki jako efekt oddziaływania jedynie badanych [zmiennych](#).

Cena - to określona [wartość](#) wyrażona w [pieniądzu](#), będąca ekwiwalentem danego dobra. Kupujący dokonując transakcji zakupu dobra lub [usługi](#) jest obowiązany zapłacić sprzedającemu równowartość ceny. Dla kupującego cena stanowi [koszt](#), jaki musi być poniesiony w momencie zakupu; pewna wartość, z której on musi zrezygnować w zamian za nabycie dobra lub usługi. Dla sprzedawcy natomiast cena stanowi źródło przychodu.

Popyt - to **ilość dobra**, jaką nabywcy są w stanie zakupić przy różnych poziomach [ceny](#), zamiar i [oferta](#) kupna poparte odpowiednią sumą [pieniędzy](#), jaką dysponuje ewentualny nabywca.

Krzywa popytu ma nachylenie ujemne *

* Zwykle wielkość popytu kształtuje się w kierunku odwrotnym niż cena. Możliwe są jednak sytuacje, gdy przy rosnącej cenie obserwujemy wzrost rozmiarów popytu i na odwrót- gdy cena spada, spada także wielkość popytu. Warto przyrzeć się trzem przypadkom, które są nietypowe - mowa o paradoksach: [Giffena](#), [Veblena](#) oraz [spekulacyjnym](#). Szersze omówienie można znaleźć w artykułach: [paradoks Giffena](#), [paradoks Veblena](#), .

Determinanty popytu:

- cena danego produktu
- ceny innych produktów
- dochody konsumentów (oraz ich podział)
- moda, preferencje, gust, postęp cywilizacyjny (reklamy)
- liczba kupujących, konsumentów, ludności
- przewidywania dotyczące cen w przyszłości,
- inne przyczyny (chwilowe czynniki), efekty naśladownictwa, demonstracji

Więcej informacji na:

Omówiliśmy już determinanty popytu, jego rodzaje . Przejdziemy teraz do podaży i czynników ją określających.

Podaż i czynniki ją określające

Podaż - to ilość dobra zaoferowana przez producentów do sprzedaży po danej cenie w określonym czasie.

Podaż jest funkcją ceny i jeżeli cena rośnie to podaż też rośnie; zależność dodatnia między ceną a podażą, czyli jeżeli „s” oznacza podaż a „c” cenę to

$$s = f(c)$$

Typowa krzywa podaży ma zwrot dodatni , gdy na osi OY odmierzamy cenę a na osi OX podaż.

Pozacenowe determinanty podaży :

1. **Koszty wytworzenia dóbr lub usług;**
jeżeli rosną bo np. wzrasta cena energii, to prowadzi to do spadku podaży ;
odwrotnie, gdy koszty maleją, to podaż wzrasta.
2. **Rentowność produkcji dóbr substytucyjnych**
gdy rośnie, to podaż maleje a gdy maleje to podaż wytwarzanego przez producenta dobra wzrasta.
3. **czynniki naturalne i inne o charakterze obiektywnym**
np. zmiany klimatyczne, zmniejszające się zasoby ziemi nadającej się pod uprawę, nieoczekiwane zjawiska takie jak powodzie, fale tsunami czy nadmierny urodzaj pewnych upraw, które powodują zmiany w podaży. Obok czynników naturalnych na podaż mogą wpływać np. konflikty polityczne (embargo na eksport pewnych surowców często jest ich przejawem) czy wreszcie wojny.
4. **Regulacje prawne**
działalność regulacyjna ze strony państwa czyli np. regulacje dotyczące emisji gazów i pyłów ograniczają producentów w wykorzystywaniu np. węgla do produkcji i skłaniają do przechodzenia na inne możliwe źródła energii, co może w krótkim czasie powodować wzrost kosztów wytwarzania; opodatkowanie wyższym podatkiem Vat i akcyzą dóbr szkodliwych dla zdrowia np. alkoholu czy papierosów.

Reakcja podaży na zmianę determinant cenowych (ruch po krzywej) i pozacenowych (przesunięcie krzywej) **w odróżnieniu od popytu** wymaga czasu.

W czasie ultra krótkim podaż jest stała(szttywna) -> pionowy przebieg krzywej.

W czasie długim podaż jest elastyczna.

Zmiany popytu i podaży pod wpływem przedstawionych czynników zostaną przedstawione w dalszej części wykładu.

Teraz rozważmy te dwie poznane wielkości czyli popyt i podaż we wzajemnym oddziaływaniu:

Gra popytu i podaży to istota mechanizmu rynkowego znanego Państwu z poprzedniego wykładu. W jej wyniku kształtuje się cena rynkowa. Cena jest sygnałem rynku kierowanym w stronę nabywców i producentów oraz skłaniającym ich do podjęcia odpowiednich decyzji:

- Nabywców czy będą skłonni nabyć dane dobro czy usługę po danej cenie, którą konfrontują z użytecznością czyli ile jest dla nich warte dane dobro czy usługa;
- Producentów czy przy danej cenie uzyskają zwrot poniesionych kosztów oraz pewien poziom zysku; jeżeli tak to pozostaną na rynku w przeciwnym razie mogą zamknąć działalność. Szerzej będzie jeszcze o tym mowa w dalszych wykładach.

O **równowadze rynkowej** powiemy wtedy, gdy popyt będzie równoważony podażą dóbr i usług przy danej cenie. Jest to tzw. **Cena równowagi**; graficznie wyznacza ją punkt przecięcia krzywych tj. popytu i podaży.

na osi OX jest popyt i podaż a na osi OY jest cena.

Każdy inny poziom ceny oznacza brak równowagi.

I tak, jeżeli cena rynkowa będzie powyżej ceny równowagi to będzie nadwyżka rynkowa czyli podaż większa od popytu czyli producenci konkurują między sobą o nabywcę.

Natomiast przy cenie niższej od ceny równowagi pojawi się niedobór rynkowy co oznacza, że popyt jest większy od podaży a wtedy kupujący konkurują między sobą o nabycie dobra czy usługi.

Nadwyżka rynkowa może ujawnić się też w wyniku regulacji państwa na określonych rynkach. Przejawem ich jest ustalenie tzw. ceny minimalnej, wyższej od ceny równowagi (np. cena skupu mleka czy ustalenie płacy minimalnej na rynku pracy). Ogranicza ona popyt na tych rynkach i jest powodem nadwyżki rynkowej, chyba że państwo uzupełni swoimi zakupami popyt sektora prywatnego (np. skup rolny).

Natomiast ustalenie ceny maksymalnej jest skuteczne, gdy jest ona niższa od ceny równowagi rynkowej. Zmniejsza ona podaż i prowadzi do wystąpienia nadwyżki popytu (in. niedobór rynkowy), chyba, że państwo dostarczy brakującą ilość dobra czy usługi (np. usługi medyczne); bądź wprowadzi np. racjonowanie ich (system kartkowy).

Zarówno dla producenta jak i nabywcy stanem pożądanym jest równowaga rynkowa.

Jednak osiągnięta równowaga może być zakłócona przez zmianę pozacenowych czynników determinujących popyt i podaż. Na przykład jeżeli rośnie dochód to popyt wzrasta.

Zakładając ceteris paribus (czyli przy danej podaży) utrzymanie ceny ze stanu równowagi

doprowadziłoby do nadwyżki popytu nad podażą, dlatego rośnie cena, która ją równoważy. Równowaga na rynku zostaje osiągnięta przy wyższym poziomie ceny.

Reasumując należy pamiętać, że rynek ma trzy elementy: popyt, podaż i cena.

Prawo popytu i podaży

Wraz ze wzrostem ceny **popyt** maleje, natomiast spadkowi ceny towarzyszy wzrost wielkości **popytu**. Ilość dóbr, oferowana na rynku przez producentów przy określonej cenie. Wraz ze wzrostem ceny **podaż** wzrasta, natomiast spadkowi ceny towarzyszy spadek **podaży**.

Zależność między nimi jest istotą podstawowego prawa ekonomicznego czyli prawa popytu i podaży. Zgodnie z nim przy założeniu niezmienności pozostałych determinant; wzrost ceny prowadzi do spadku popytu (zależność ujemna) natomiast wzrost ceny powoduje wzrost podaży (zależność dodatnia). Należy jednak pamiętać o wyjątkach od tej reguły, ponieważ prawo popytu i podaży ma charakter **stochastyczny**, o czym była już mowa na poprzednim wykładzie. A zatem mowa o tzw. paradoksach np. Giffena, który oznacza, że wzrost ceny powoduje wzrost popytu na dobro (np. chleb czy ziemniaki). Również w odniesieniu do podaży zauważamy, że spadek ceny niekoniecznie będzie powodował spadek podaży (np. nadmierny urodzaj produktów rolnych).

Podstawy analizy rynku

Niezmiernie ważną dla każdego producenta jest wiedza dotycząca reakcji nabywców na zmiany warunków rynkowych.

Ma do tego stosowne narzędzia służące do powyższej analizy. Wskażemy tutaj główne. I tak zaczniemy od zbadania reakcji nabywcy na zmianę ceny kupowanego przez niego dobra. Korzystamy wówczas z poniższych „narzędzi”:

- **Wskaźnik cenowej elastyczności popytu**

$$\frac{\text{procentowa zmiana popytu}}{\text{procentowa zmiana ceny dobra}}$$

który mierzy reakcje popytu na zmianę ceny:

liczymy go jako iloraz procentowej zmiany popytu do procentowej zmiany ceny dobra. Aby uniknąć wielkości ujemnych podajemy jego wartość bezwzględną. W zależności od jego wielkości mówimy o popycie elastycznym, gdy jest on większy od 1 (oznacza to silną reakcję popytu na zmianę ceny). Gdy wynosi 0 mamy do czynienia z popytem sztywnym inaczej doskonale nieelastycznym czyli brak reakcji popytu na zmianę ceny; **przy jego wielkości mniejszej od 1 ale większej niż zero powiemy o małoelastycznym popycie in. nieelastycznym co nie oznacza jednak popytu sztywnego.** Możemy mieć też do czynienia z popytem doskonale elastycznym, gdy przy danej cenie każda ilość dobra znajdzie nabywcę (elastyczność równa się wtedy nieskończoności) , czy wreszcie o elastyczności

jednostkowej in. wzorcowej gdy wskaźnik ten wynosi 1. Oznacza to wtedy, że zmiana ceny np. o 10% powoduje identyczną zmianę popytu czyli też o 10%.

W wyrażeniu graficznym krzywe popytu są bardziej płaskie przy większej elastyczności popytu i bardziej strome, gdy popyt jest mniej elastyczny.

Ogólne czynniki, od których zależy cenowa elastyczność popytu.

1. Dostępność substytutów

popyt na dobra, które mają bliskie substytuty zwykle jest bardziej elastyczny, ponieważ nabywcom łatwiej jest przestawić się z jednego dobra na drugie.

2. Kategorie dóbr i usług

w zakresie dóbr i usług podstawowych popyt jest mniej elastyczny niż w odniesieniu do dóbr wyższego rzędu (dóbr luksusowych), gdzie jest bardziej elastyczny.

3. Granice rynku;

co oznacza, że na rynkach wąsko zdefiniowanych popyt jest zwykle bardziej elastyczny niż na szerzej określonych rynkach, ponieważ w przypadku dóbr zdefiniowanych wąsko np. papierosy konkretnej marki a nie papierosy w ogóle (szeroki rynek) łatwiej jest znaleźć bliskie substytuty.

4. Długość analizowanego okresu;

w długim okresie czasu popyt na dobro jest zwykle bardziej elastyczny niż w krótkim; wynika to stąd że w czasie długim zwiększają się możliwości substytucyjne.

Cenowa elastyczność popytu a wielkość utargu:

$$\text{ilość sprzedanych dóbr} \cdot \text{cena}$$

Analiza reakcji nabywcy na cenę jest ważna dla prowadzenia polityki cenowej producenta i przewidywania wielkości sprzedaży (utargu).

-
1. Gdy popyt jest nieelastyczny, to wzrost ceny dobra powoduje wzrost wielkości utargu. Dlaczego? Wzrost ceny danego dobra np. o 5% wywołuje spadek popytu na nie o mniej niż o 5%, dlatego utarg rośnie.
 2. Przy popycie elastycznym zaś wzrost ceny dobra o 5% powoduje spadek popytu o więcej niż o 5% a to oznacza spadek utargu.
 3. Przy elastyczności jednostkowej wzrost ceny o 5% powoduje spadek popytu też o 5% a to oznacza, że wielkość wydatków nie zmienia się a zatem utarg się nie zmienia.
-

Jesteśmy zatem w stanie określić przewidywaną zmianę w popycie wskutek zmiany ceny. Należy jednak wiedzieć, że także zmiana popytu wywiera wpływ na cenę. Czyli zakładając stałość podaży wzrost popytu na dobro wywoła wzrost jego ceny a spadek popytu spadek ceny. Narzędziem pomiaru reakcji cen na zmianę popytu jest

wskaźnik giętkości cen (fleksybilność cen), który jest odwrotnością **cenowej elastyczności popytu**.

- **Mieszana (krzyżowa) cenowa elastyczność popytu**

jest miarą reakcji popytu na dobro X gdy zmienia się cena dobra Y (substytucyjnego, komplementarnego). Oblicza się ją jako stosunek procentowej zmiany wielkości popytu na dobro X do procentowej zmiany ceny dobra Y.

$$\frac{\text{procentowa zmiana wielkości popytu na dobro X}}{\text{procentowa zmiana ceny dobra Y}}$$

Dla dóbr substytucyjnych wskaźnik ten jest liczbą dodatnią a dla komplementarnych ujemną.

- **Dochodowa elastyczność popytu**

mierzy reakcję popytu na zmianę dochodu nabywców. Oblicza się ją jako stosunek procentowej zmiany wielkości popytu i procentowej zmiany dochodu.

$$\frac{\text{procentowa zmiany wielkości popytu}}{\text{procentowa zmiana dochodu}}$$

Wzrost dochodu powoduje wzrost popytu, zależność jednokierunkowa. Spadek dochodu spadek popytu. Zmienia się natomiast wraz z wielkością dochodu struktura wydatków, da się zauważyć, że przy wzroście dochodu rośnie popyt na tzw. dobra normalne (mają dodatnią dochodową elastyczność popytu) a maleje popyt na dobra niższego rzędu (np. przejazdy autobusowe), które mają ujemną dochodową elastyczność popytu.

Sama kategoria dóbr normalnych dzieli się na : **dobra podstawowe o małej elastyczności dochodowej popytu (większej od 0 ale mniejszej od 1)**; oraz dobra luksusowe o dużej dochodowej elastyczności popytu (większej od 1).

Zmiana dochodu (wzrost lub spadek) wpływa na zmianę zaszeregowania danego dobra czy usługi do odpowiedniej kategorii.

Zmierzyliśmy reakcję popytu na zmianę ceny konkretnego dobra, dobra substytucyjnego lub komplementarnego oraz na zmianę dochodu.

Cenowa elastyczność podaży

Zgodnie z prawem podaży wzrost ceny powoduje zwiększenie się ilości oferowanej. Za pomocą wskaźnika cenowej elastyczności podaży mierzy się siłę, z jaką ilość oferowana reaguje na zmianę ceny. Oblicza się ją dzieląc procentową zmianę ilości oferowanej przez procentową zmianę ceny.

$$\frac{\text{procentowa zmiana ilości oferowanej}}{\text{procentowa zmiana ceny}}$$

Elastyczność cenowa podaży zależy głównie od :

- zdolności sprzedawców do zmiany produkowanej ilości dobra
- długości rozważanego okresu czasu.

Jeżeli podaż dobra silnie reaguje na zmianę ceny , to powiemy , że jest elastyczna czyli większa od 1. Natomiast, gdy słaba jest jej reakcja na zmianę ceny, to jest nieelastyczna (tj. mniejsza od 1 ale większa od 0). Podobnie jak przy analizie popytu także i tutaj możemy wyróżnić : podaż doskonale nieelastyczną, gdy wskaźnik ten wynosi 0, co oznacza brak reakcji podaży na cenę (przebieg pionowy krzywej podaży), podaż o elastyczności jednostkowej czyli elastyczność wynosi 1; podaż doskonale elastyczna, gdy elastyczność równa się nieskończoności.

Możemy również mierzyć reakcję ceny na zmianę podaży.

Zakładając niezmiennność popytu wzrost podaży dobra powoduje spadek jego ceny; natomiast spadek podaży wywoła wzrost ceny. Korzystając ze **wskaźnika ekspansybilności cen**, który jest odwrotnością cenowej elastyczności podaży możemy mierzyć reakcję ceny na zmianę podaży.

Powyżej przedstawione narzędzia służą do analizy różnych rynków i dostarczają wiedzy na temat zachowania się zarówno nabywców jak i producentów na nich, co powinno sprzyjać zwiększeniu ich efektywności .

Tym wykładem zamykam problematykę *istoty rynku i równowagi rynkowej*.

Zróżdła :

1. Begg D.,Fischer ST.,Dornbusch R., : Mikroekonomia PWE 2003 i następne wydania od s.72-93, 113-131 i s.238
2. Mankiw N.G., Taylor M.P. : Mikroekonomia PWE 2009 i następne wydania s. 110-137 oraz s. 138-163.

Sylabus do przedmiotu : Ekonomia

1. Wprowadzenie do przedmiotu
 - funkcje ekonomii jako nauki ; ekonomia pozytywna a normatywna
 - mikroekonomia i makroekonomia
 - cel gospodarowania a ograniczoność zasobów
 - koszt alternatywny
2. Rynek, prawo popytu i podaży, równowaga rynkowa
3. Podstawy teorii zachowania się konsumenta – optimum konsumenta
4. Podstawy teorii producenta – równowaga producenta
5. Determinanty wzrostu gospodarczego i jego pomiar
6. Równowaga makroekonomiczna w czasie krótkim (rynek dóbr i usług i rynek pieniądza) - ujęcie keynesowskie
7. Budżet państwa i polityka fiskalna - jej cel i skuteczność
8. Pieniądz i narzędzia polityki monetarnej
9. Długookresowa równowaga w gospodarce – ujęcie klasyczne
10. Inflacja, jej przyczyny, koszty i polityka antyinflacyjna
11. Bezrobocie, jego rodzaje, koszty i przeciwdziałanie

Literatura:

1. D.Begg, S.Fischer, R.Dornbusch : Mikroekonomia i Makroekonomia, PWE, W-wa 2006 i następne wydania
2. N.Gregory Mankiw, M.P.Taylor : Mikroekonomia i Makroekonomia, PWE, W-wa 2009
3. P.Samuelson, W.Nordhaus : Ekonomia tom 1 i 2 PWN, W-wa 2004

Inflacja w gospodarce – tezy do wykładu

Inflacja to wzrost przeciętnego poziomu cen w dłuższym okresie czasu .

Rodzaje inflacji :

1. **Popytowa** inaczej nabywców; ceny rosną dlatego ,że dynamika popytu przewyższa realnie wytworzony PKB (ceny ciągnione przez popyt – każdy jego składnik może być tego powodem); powstaje tzw. luka inflacyjna; na taką przyczynę inflacji wskazuje szkoła keynesowska
2. **Podażowa** inaczej dostawców; dynamika kosztów przewyższa przyrost wydajności pracy ; inflacja kosztowa; na taką przyczynę inflacji wskazuje nurt neoklasyczny;

Szczególnym przypadkiem jest **inflacja strukturalna** gdzie ceny rosną z tego powodu , że producenci nie są w stanie szybko zmienić produkcji w odpowiedzi na zmiany struktury gospodarki co powoduje brak towarów i wzrost ich cen.

Monetaryści (odłam nurtu neoklasycznego) są zdania, że łagodna polityka monetarna w warunkach pełnego wykorzystania zasobów wywoła inflację (popytową) bez zmiany realnej w produkcji.

Objawy inflacji: to wzrost cen, spadek siły nabywczej pieniądza, spadek realnych dochodów, przy inflacji dwucyfrowej (galopującej i hiperinflacji) oczekiwania podmiotów pesymistyczne odnośnie dochodów czy też inwestowania.

Inflację mierzymy znanym już deflatorem czyli indeksem cen dóbr konsumpcyjnych, lub indeksem cen dóbr i usług stanowiącym tzw. koszty utrzymania. Władze monetarne, które w swej polityce kierują się bezpośrednim celem inflacyjnym, korzystają z szerokiego spektrum narzędzi pomiaru.

Koszty inflacji

Koszty inflacji zależą od tego czy jest ona antycypowana (przewidziana) czy też nie.

W warunkach inflacji nieoczekiwanej tracą :

- posiadacze gotówki (bo pieniądź traci siłę nabywczą)
- wierzyciele instytucjonalni (banki , towarzystwa ubezpieczeniowe)
- pracownicy, głównie sektora publicznego oraz emeryci i renciści (brak waloryzacji ich dochodów w budżecie)

- wszyscy podatnicy, bo brak waloryzacji progów podatkowych przerzuca ich do wyższego opodatkowania (uruchamia się tzw. mechanizm podnośnika podatkowego) jest to tzw. **taksflacja**
- producenci dóbr o długim cyklu wytwarzania, bo szybko nie mogą się dostosować do zmiany cen;

Zyskują natomiast:

- dłużnicy bo realnie spłacają mniej (szczególnie młodzi kredytobiorcy)
- skarb państwa, bo wpływy rosną z powodu taksflacji
- producenci dóbr o krótkim cyklu wytwarzania

Zarówno koszty jak i korzyści są zdecydowanie mniejsze w warunkach inflacji przewidywanej (oczekiwanej), bo uwzględnia się ją w systemie podatkowym waloryzując progi podatkowe i kwoty wolne od podatku, by zmniejszać koszt taksflacji.

Główne zabezpieczenie stanowi rozdział między rządy, które mają w swej gestii politykę budżetową i niezależne banki centralne, które odpowiadają za politykę monetarną i stoją na straży wartości pieniądza. Mają także zakaz finansowania deficytu budżetowego. Wyciągnięto wnioski z przeszłości (lata 70-te XX wieku), gdzie taki sposób finansowania deficytu państwa kreował wysoką inflację.

Banki centralne reagują na wzrost inflacji ponad cel inflacyjny podwyższając podstawowe stopy procentowe aby rekompensować utratę wartości pieniądza, co szczególnie dotyczy oszczędzających.

Realna stopa procentowa = nominalna stopa procentowa – inflacja

W warunkach inflacji polityka monetarna staje się bardziej restrykcyjną.

W budżecie państwa uwzględnia się waloryzację wynagrodzeń zatrudnionych w sektorze publicznym oraz waloryzację emerytur i rent, tak by łagodzić spadek dochodów realnych w wyniku wzrostu inflacji ponad określony poziom.

Niezależnie od powyższych dostosowań jest nie do uniknięcia pewien poziom kosztów. Są to: koszty zdzieranych zelówek oraz koszty zmienianych kart dań. (wyjaśnienie patrz: literatura przedmiotu)

Tzw. koszt zdzieranych zelówek (ang. shoe-leather costs) jest to koszt ucieczki od pieniądza. Kiedy pieniądź szybko traci wartość, ludzie uciekają się do niepieniężnych metod regulowania zobowiązań lub jak najszybciej wymieniają posiadane pieniądze na towary. Tzw. koszt zmienianych jadłospisów (ang. menu costs) jest to koszt ponoszony przez sprzedawców na dostosowanie się do nowych cen.

Polityka antyinflacyjna zależy od przyczyny inflacji. Przy inflacji popytowej trzeba działać na ograniczenie popytu globalnego czyli restrykcyjną polityką fiskalną i monetarną.

Przy kosztowej przydatną jest polityka podażowa, której celem jest oddziaływanie na obniżenie kosztów wytwarzania np. ulgi dla alternatywnych tańszych źródeł energii, nowych technologii; obniżka kosztów pozapłacowych itp.

Sposobem na zmniejszenie inflacji ,która pojawia się na skutek nieoczekiwanego wzrostu popytu globalnego może być wzrost bezrobocia w czasie krótkim. Mówi o tym krzywa Phillipsa; o wymienności między inflacją a bezrobociem. Nie ma tej wymienności w długim czasie, bo jest czas na dostosowanie się do inflacji i przy elastycznych płacach i cenach , wielkości nominalne nie mają wpływu na realne.